

HYRJE

Shoqëria në Shqipëri, Bullgari dhe Maqedoni që nga viti 1944 iu nënshtrua një shndërrimi të madh. Traditat, përbërja e familjes dhe pozitat e burrave, të grave dhe fëmijëve kaluan nëpër një proces të shpejtë ndryshimi. Megjithatë, ka dallime të mëdha në ritmin e ndryshimit midis të tre vendeve, si edhe për komunitetet e ndryshme brenda këtyre vendeve. Prejardhjet etnike dhe fetare të njerëzve si edhe zhvillimet teknologjike ndikuan në këtë proces.

Një sfond i përbashkët mund të gjendet edhe në qëndrimin e autoriteve komuniste ndaj fesë dhe në ringjalljen e kulteve fetare në vitet njëmijëenëntëqindenëntëdhjetë. Megjithatë, ndikimi ishte dhe është i ndryshëm. Shqipëria iu nështrua një polike shumë aktive, gjatë regjimit komunist, për të kriuar një popullatë tërësisht ateiste, ndërsa Bullgaria dhe Maqedonia jetuan në një klimë fetare relativisht liberale. Gjithashtu niveli i ringjalljes fetare është përsëri i ndryshëm në të tre vendet, duke qenë se numri i besimtarëve aktivë në Shqipëri ishte më i ulët se në Bullgari dhe Maqedoni.

Jeta shoqërore trajton nënemat që vijojnë:

Përbërja e familjes dhe ndryshimi i rolit dhe i pozitës së burrit, gruas dhe fëmijëve

Gjatë shekullit të fundit, ndryshime të mëdha ndodhën në shumë vende në përbërjen e familjeve dhe në demografi. Kjo nëntemë trajton këto ndryshime në Shqipëri, Bullgari dhe Maqedoni pas vitit 1945. Cilat ishin pasojat e këtyre zhvillimeve mbi jetën e përditshme të njerëzve? Cili ishte roli i qeverisë? Cilat janë ndryshimet dhe ngashjmëritë midis grupeve të ndryshme në shoqëri?

Ritet familjare : Martesat, ditëlindjet, festat dhe ritet e tjera familjare

Rituralet familjare ndikohen nga shumë drejtime dhe ato po ndryshojnë gjithë kohën. Ato pasqyrojnë politikën, mirëqenien dhe zhvillimet shoqërore e kulturore në jetën e përditshme të njerëzve. Cili ishte ndikimi i shtetit mbi ritualet familjare? Çfarë roli luan tradita? Cilat janë ndikimet e prejardhjes fetare dhe etnike? Si ndikohen ritualet familjare nga shembujt jashtë vendit?

Gratë: pozita e grave dhe pasojat e procesit të emancipimit

Në shekullin e 20 roli dhe pozita e grave filloj të ndryshonte mjaft si rezultat i lëvizjes për emancipim. Ideologjia komuniste pati gjithashtu një ndikim serioz mbi rolin dhe pozitën e grave. Si ndryshoi roli dhe pozita e grave që nga viti 1945? Dhe cilat qenë pasojat e procesit të emancipimit për shoqërinë në tërsë?

Teknologjia dhejeta familjare: zhvillimet teknologjike dhe ndikimi i tyre në jetën familjare

Zhvillimet teknologjike në shoqëri po hyjnë në shtëpinë dhe jetën familjare. Cili është ndikimi i novacioneve teknike në jetën private të njerëzve?

Feja dhe ateizmi

Në Shqipëri, Bullgari dhe Maqedoni jetojnë një larmi komunitetesh fetare. Ato nganjëherë kanë tradita dhe zakone të ndryshme, por edhe shumë ngashjmëri dhe rituale morale të krahasueshme. Regjimet komuniste iu kundërvunë fesë në shkallë të ndryshme në vendet e ndryshme. Cili ishte ndikimi i regjimeve komuniste mbi jetën fetare dhe çfarë ndodhi me jetën fetare pas shembjes së regimeve komuniste?

JETA FAMILJARE

**PËRBËRJA E FAMILJES DHE NDRYSHIMI I ROLIT DHE I POZITËS SË BURRIT,
GRUAS DHE FËMIJËVE**

Pyetje kyç:

Cila ishte politika sociale në lidhje me demografinë? (Martesat, divorcet dhe shkalla lindjeve)

SHQIPËRIA

Dok. 1

Shkalla e lindjeve - Nataliteti

Zana Alia, "Familja socialiste
dhe struktura e saj", 1988.
*Manual i trashëgimisë
shqiptare, 2000*

Viti	Lindje për 1000 banorë
1960	43.3(kjo shënon pikën maksimale të lindjeve)
1990	20.4
Më 1986, kur shkalla e lindjeve ishte në nivelin më të ulët, Shqipëria	
kishte shkallën më të lartë në Evropë (25,3 lindje për 1000 banorë),	
ndërsa, për shembull, Jugosllavia e kishte 15,4, Greqia 11,3, etj.	

Dok. 2

Vdekshmëria

*Manual i trashëgimisë
shqiptare, 2000*

Viti	Vdekje për 1000 banorë
1960	10.4
1998	5.3
	Jetëgjatësia mesatare
V. 1950	53.5
V. 1990	70

Dok. 3

Celebrimi i çiftit në zyrën e gjendjes civile

Revista "Ylli," 1976

Dok. 4

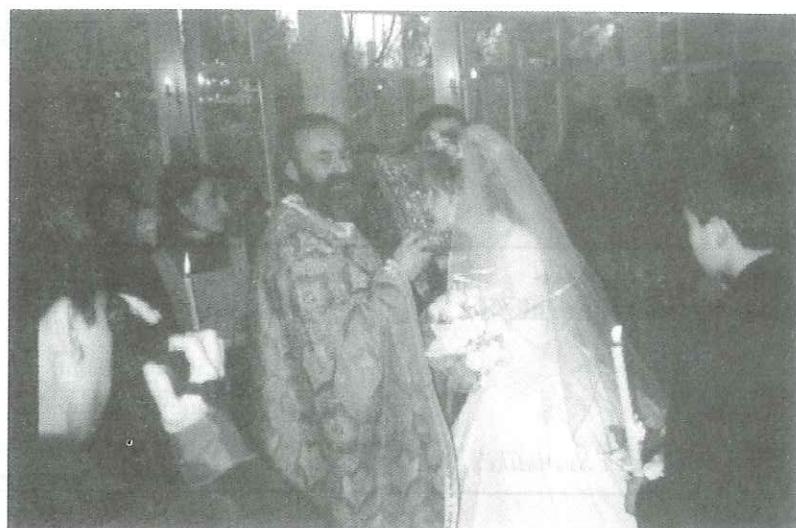
Martesa e vlefshme

Kodi i familjes, 1991

"...E vetmja martesë e vlefshme është martesa e lidhur para organit kompetent të pushtetit lokal (zyra e gjendjes civile), me vullnetin e lirë të bashkëshortëve qe duhet të kene mbushur moshën,djali 18 vjeç, dhe vajza 16 vjeç."

Dok. 5
Martesë në kishë

Arkiv privat 2000

Dok. 6
Lloje familjesh
Mekanizmi institucional dhe statusi i gruas në Shqipëri. 2000

"...Llojet e familjes të njohura nga legjislacioni ynë janë familja patriarchale (gjyshër, prindër, fëmijë) dhe familja bërthamë e mbyllur (prindër, fëmijë)".

Dok. 7
Familja ime

Arkiv personal, 1996

Dok. 8
Familje rome

"Amaro Dives", 2001

Në familjen Uka

Dok. 9
Pjesëtarët e familjes

"Popullsia shqiptare," 1987,
Drejtoria Qendrore e Statistikës,
1989

Viti	Pjesëtarë përfamilje
1945	5,7 persona
1960	5,3 persona
1979	5,2 persona
1989	4,7 persona

Dok. 10
Struktura familjare në %

Instituti i Statistikës, 1999

Struktura e familjes	%
Familje e zgjeruar	22%
Çifte me 1 fëmijë	12%
Çifte me 2 fëmijë	23%
Çifte me 3 fëmijë e lart	23%

Dok. 11
Llojet e martesave në %

"Popullsia shqiptare," 1987

Rethanat e martesës	Para 1960	Pas 1979
1. Me dëshirën e partnerëve pa miratimin e prindërve	3,5%	7,3%
2. Me dëshirën e partnerëve dhe miratimin e prindërve	46,5%	72,5%
3. Iniciativë e prindërve pa dëshirën e partnerëve	8,1%	0,3%

Dok. 12
Divorce

"Familja në tranzicion," 1997

Viti	Divorce
1950	6.7%
1980	9.3%
1990	9.3%

Viti	Zgjidhje martesash, gjithësej
1960	850
1990	2675

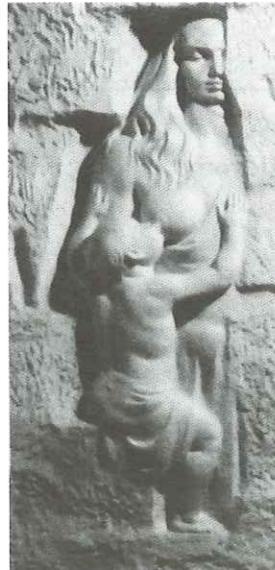
Pyetje:

- Duke përdorur dok. 1-12, nxirni përfundime për
 - Jetëgjatësinë mesatare
 - Shtimin ose rënien e popullsisë
 - Ndryshimet në familje

Amësia: politika zyrtare dhe realiteti

Dok. 13
Lindjet

"Shqipëria socialiste," mars 1970

Dok. 14
Legjenda e Rozafës

Albanian Patrimony Guide, 2000

Pyetje:

- Për çfarë bën fjalë legjenda e Rozafës?
- Cila është lidhja midis këtij pllakati "Legjenda e Rozafës" dhe amësise?

Dok. 15**Leja e lindjes**

Jeta Katro, "Familja në tranzicion," 1997

"Zgjatja e lejes së lindjes nga 40 ditë në 1 vit është një hap pozitiv. Por kjo leje është vetëm për gratë që punojnë në sektorin publik (22%)."

Dok. 16**Nëna me karroca fëmijësh****Pyetje:**

1. Çfarë ndryshimesh u bënë gjatë tranzicionit në lidhje me lejen e lindjes?
2. Cila është situata në sektorin jopublik?

Album, 1972

Dok. 17**Nënë heroinë**

Enver Hoxha, "Për gruan," 1986.

Titulli "Nënë Heroinë" u është dhënë deri në fund të vitit 1985 nga Presidiumi i Kuvendit Popullor 996 nënave, të cilat kanë lindur dhe kanë edukuar 8 ose më shumë fëmijë (ky është shënim i botuesit).

Dok. 18**Pesënjakët****Pyetje:**

1. Krahasoni dok. "Shkalla e lindjeve" me dok. "Nënë heroinë" dhe nxirri përfundime.

Revista "Spektër," 1999

Dok. 19
Edukimi

Albumi: "Për gruan," 1972 dhe shënim i autorit

Kujdesi për fëmijën

"...Gjatë orëve të punës, foshnjat tona ne i lëmë në duart e sigurta të kujdestareve dhe të edukatoreve në kopshtet dhe çerdhet e fëmijëve. Familjet me të ardhura më të mëdha sot kerkojne kujdestare për fëmijët e tyre. Që nga çlirimini deri më 1990, shtëpitë e pushimit për fëmijët, për adoleshentët dhe për familjet e tyre u përdorën për argëtimin dhe edukimin e fëmijëve. Për fëmijët dhe adoleshentët, ka patur një letërsi te pasur shqiptare (megjithëse shpesh e politizuar), gjithashtu shumë qendra të pionierëve dhe të rinisë, si edhe mjete kulturore që i shërbën edukimit qytetar, politik dhe moral."

Dok. 20

Kopësht fëmijësh

Dok. 21

Kopësht fëmijësh

Tiranë, 1972

Dok. 22

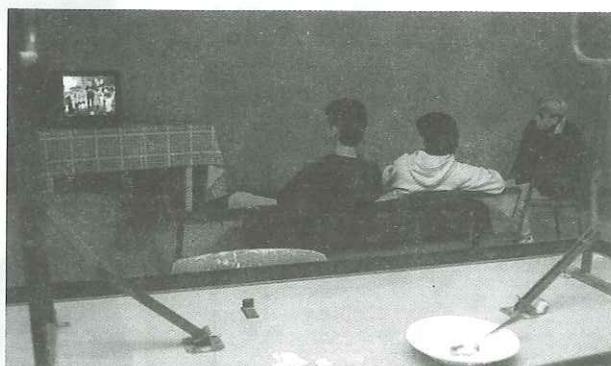
Nga kopshti i fëmijëve, në shkollë

Arkiv personal, 1972

Dok. 23

Pa familje

Një shtëpi për fëmijët pa familje, 1999

Dok. 24

Kopshtet e fëmijëve

Albumi "Për gruan," 1972

1967	400 Çerdhe fëmijësh (në fshat)
1969	928 Kopshte fëmijësh
1970	1760 Kopshte fëmijësh (përjashtuar ato në kooperativa)
1972	1900 Çerdhe fëmijësh (në fshat)

Dok. 25

Unë kam nevojë për më shumë vend

Revista "Shqiptarja e re," 1972

Dok. 26

Kujdesi përfëmijet në tranzicion

Strategja e Ministrisë së Arsimit, 2000

1999 —————— 2330 kopshte fëmijësh.
Gjatë periudhës së tranzicionit, 31 % e kopshteve u mbyllën. 50 kopshte fëmijësh janë private. Kjo është një dukuri e re.

Pyetje:

1. Cilat ishin kushtet përfëmijet në kopshtet dhe çerdhet e fëmijëve?
2. Çfarë ndryshimesh ndodhën gjatë tranzicionit?

Dok. 27

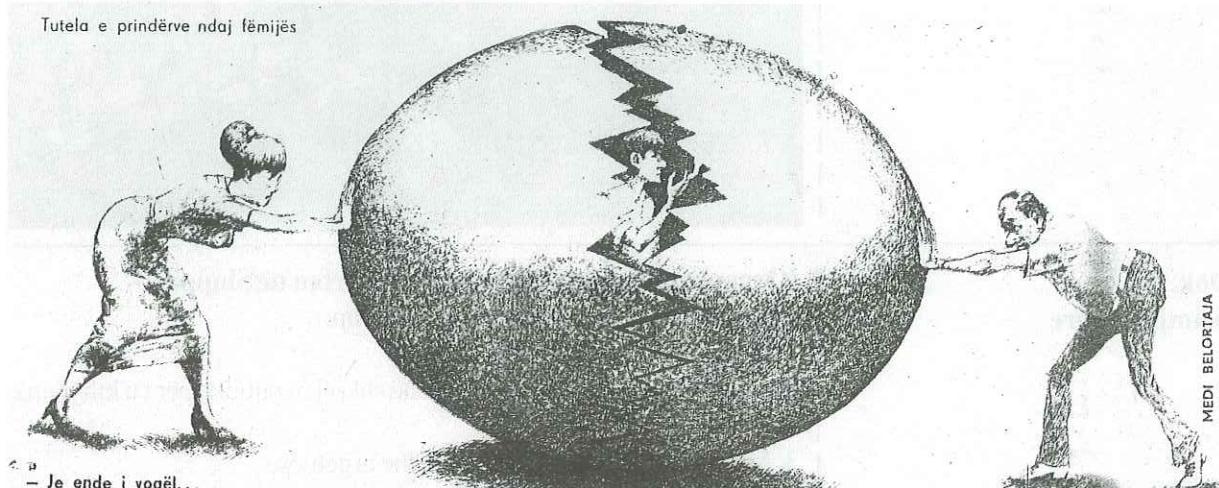
Edukimi në familje

"Së pari, familja përpinqet t'i rrisë fëmijët me një shpirt human e demokratik; së dyti me mësimet e Partisë (mbrojtja e vendit nga i gjithë populli, partia është nëna jonë etj. - shënim i autorit), me një edukim të unifikuar, socialist, shoqëror dhe shkencor.

Dok. 28

"Veza" nuk është gati

Tutela e prindërve ndaj fëmijës

Tutela e prindërve mbi fëmijët.
Je ende i vogël.

Pyetje:

1. A përputhet familja juaj me një prej modeleve?
2. Cilat elemente do t'ë shtonit ose do t'ë hiqnit nga familja juaj me qëllim që ta bëni atë një familje model?

Hamit Beqja, "Kë edukojmë, si edukojmë?" Tiranë, 1987

Tipi i parë i edukimit në familje: Zhvillim diskutimesh të lira rrith librave, filmave, lajmeve shkencore dhe politike... rrith çështjeve të sjelljes dhe të edukimit, të shijes dhe të modës... me frymë të shëndoshë dhe dashamirësi, pa irritim dhe me tolerancë.

Tipi i dytë i edukimit në familje: Brenda familjes mbi brezin e ri praktikohet një tutelë, e cila shpesh merr formën e një mbikëqyrje të pakëndshme... Ajo imponon vullnetin e të rriturve... dhe pastaj prindërit pyesin veten përsë nuk mund të gjejnë një gjuhë të përbashkët me fëmijët e tyre...

Tipi i tretë i edukimit në familje: Familje, në të cilën prindërit janë shumë të zënë me punë dhe ku fëmijët iriten vetë.

Tipi i katërt i edukimit në familje: Është tipi sentimental që synon t'u lehtësojnë jetën femijëve të tyre dhe nuk i lënë të mësojnë nëpërmjet vështirësish...

Dok. 29

Fëmijët e rrugës

"Në përgjithësi, këta fëmijë flejnë në stacionet e trenit, në ndërtesa të papërfunduara, në porte dhe parqe publike, pa asnjë mjet higjiene. Këta fëmijë të rrugës (të mos ngatërrohen me endacakët) bien në sy sepse ata nuk lahen, i kanë mbajtur rrobat e tyre për një kohë të gjatë, i kanë sjellje të vrazhdë, një fjalor banal dhe u mungon kontrolli i sjelljes. Fjetja në rrugë dhe ikja nga shtëpia për një kohë të gjatë janë një premisë për prostitucion. Fëmijët ciganë përbëjnë numrin më të madh të fëmijëve të rrugës."

Studimi "Fëmijët e rrugës", 2000

Dok. 30
Njerëz të plehrave, 1999

Dok. 31
Kampe verore

"Amaro Drom", 2001

- | (Organizuar nga: Komiteti i popullit rom në Shqipëri)
- | Objektivat kryesore të këtij projekti ishin:
- | 1. Heqja e fëmijëve nga rruga
- | 2. Inkurajimi i fëmijëve që kanë lënë shkollën publike për t'u kthyer në shkollë
- | 3. Më shumë mundësi edukative dhe argëtuese
- | 4. Krijimi i një shoqërie me norma humane

Dok. 32
Shkollë verore

Rromët e vegjël

Shkolla verore
2001

Romët e vegjël

Dok. 33
Shkollë verore

"Amaro Drom", 2001

Pyetje:

1. Studioni materialet mbi jetën politike dhe ekonomike për të gjetur shpjegime pse njerëzit jetojnë në rrugë.

BULLGARIA**Dok. 34****Barazi para ligjit**

Neni 36

Burrat dhe gratë në Republikën Popullore të Bullgarisë do të gëzojnë të drejta të barabarta.

Kushtetuta e Republikës Popullore të Bullgarisë, 1947

Neni 38 (3)

Çifti i martuar ka të drejta dhe detyrime të barabarta në familje.

Kushtetuta e Republikës Popullore të Bullgarisë, 1971

Dok. 35**Le ta ndryshojmë mënyrën e jetesës bullgare**

Vendime të Komitetit Qendror të Partisë Komuniste Bullgare, S., 1976

Standardi i jetesës socialiste duhet të përputhet me mënyrën socialiste të jetës dhe të bëhet një faktor aktiv për zhvillimin shoqëror-ekonomik të vendit. Standardi i jetesës kolektive duhet të zhvillohet gjithnjë e më shumë dhe duhet të konfirmojë norma të reja sjelljeje, rituale të reja dhe një kulturë të lartë në marrëdhëni personale.

Dok. 36**Familja fshatare në Bullgari**

Fshati Drumevo, rajoni i Varnës, 1950

Dok. 37**Ditë pushimi familjar**

Qyteti Hisarja, 1960

Dok. 38**Familje bullgare bashkëkohore**

Familja e Mila dhe Mihail Janovit, pronarë të "Agjencisë sociologjike," 2002

Dok. 39**Fëmijët janë një dhuratë nga Perëndia**

Intervistë me Mira dhe Mihail Janovi, Revista "Prindërit," Prill 2002

Duke folur për kujdesin prindëror, unë duhet të them se për ne fëmijët janë një dhuratë nga Perëndia dhe ata janë gjëja më e mirë që ndodhi në jetën tonë. Ne kishim probleme dhe madje vendosëm të adoptonim një fëmijë... Ne nuk menduam kurrë, madje as për një çast, se nuk do të kishim fëmijë. Gjëja më e mirë në jetën e cilitdo është që të shohë fëmijët e tij ose të saj duke u rritur.

Dok. 40**Fleshe**

"Bullgaria, 40 vjet në rrugën e socializmit", Sofia Press, 1984

Dok. 41**Shpallja e programit të Partisë përfamiljen socialiste**

Kongresi X i PKB, 20-25.04.1971, raport stenografik.

[...] familja do të vazhdojë të flakë elementet karakteristike të së kaluarës, të tilla si varësia materiale, dhe do të bëhet më e fortë mbi bazën e interesave intelektuale të përbashkëta [...]

Pyetje:

1. Cila është politika e shtetit në Bullgari në lidhje me familjen?
2. Çfarë termash dhe simbolesh e shprehin atë?
3. Përse shteti e drejtoi propagandën tejeta familjare?
4. Çfarë vlerash të veçanta u propaganduan?

Dok. 42**Struktura e familjes bullgare**

Pavlova V., "Shteti dhe problemet e familjes bashkëkohore bullgare." S., 1990

Shumë shpesh në Bullgari fjalët "familje" dhe "shtëpi" përdoren në mënyrë të ndërkontrollueshme, sepse 90% e të gjitha familjeve bullgare kanë shtëpinë e vet. Është shumë e rrallë që dy familje të ndajnë një dhe të njëjtën shtëpi. Shtëpitë që përbëhen nga dy ose madje më shumë breza konsiderohen përjashtime... Veç kësaj, ka shtëpi në të cilat njerëzit jetojnë bashkë pa patur lidhje, si edhe shtëpi të tipit komunal, të cilat përbëjnë 1% të të gjithë shtëpijave.

Dok. 43**Shkalla e lindjeve për vendet e Ballkanit më 1955-1990 (për 1000 njerëz)**

Revista "Çështje të punës", Nr. 8, 1993

Vendet	1955-1960	1960-1965	1965-1970	1970-1975	1975-1980	1980-1985	1985-1990
Bullgaria	18,7	16,9	15,8	16,2	16,2	13,8	13,0
Shqipëria	41,7	39,9	34,8	31,9	30,3	27,8	24,8
Greqia	18,3	18,1	18,0	15,4	15,6	15,8	15,9
Rumania	22,9	16,7	21,3	19,3	18,8	17,4	16,8
Turqia	44,7	41,0	39,6	37,0	34,9	33,6	31,4
Jugosllavia	24,8	22,1	19,8	18,2	17,7	16,4	15,2

Dok. 44**Familje e sotme bullgare muslimane****Pyetje:**

- Çfarë ju tregon grafiku për shkallën e lindjeve në vendet e Ballkanit? (dok. 43-44)

Familja Ibro nga fshati Shën Petka, Revista Undola "Fotoko", 2001

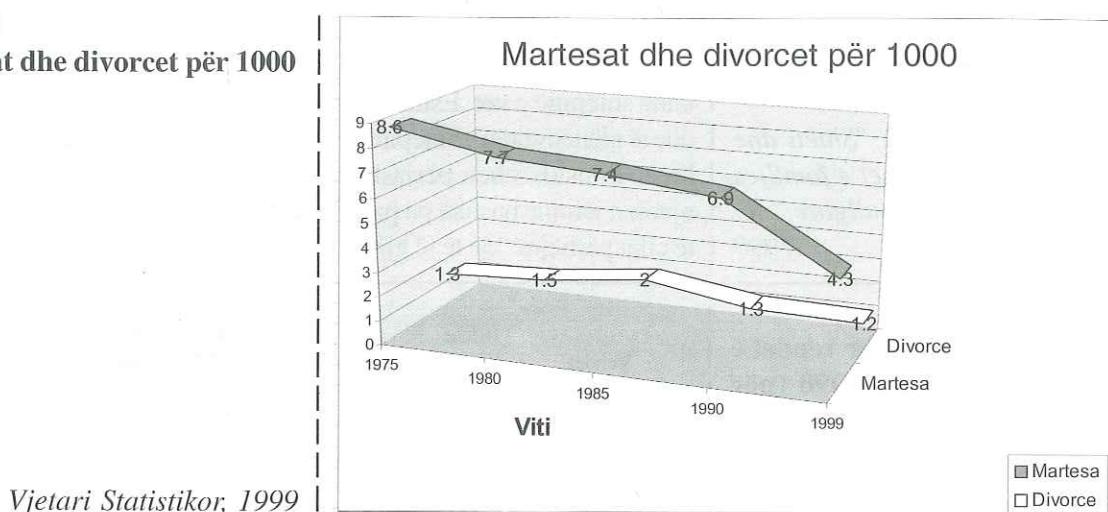
Dok. 45**Punët e shtëpisë**

Vendime të Komitetit Qndror të Partisë Komuniste Bullgare, Sofje, 1976

Ndarja e punëve të shtëpisë dhe pjesëmarrija e barabartë nga të gjithë pjesëtarët duhet të inkurajohen.

Dok. 46

Martesat dhe divorcet për 1000 banorë

Dok. 47

Familja në kohën e tranzicionit

Gradev D., M. Sugareva. "Familja bullgare në tranzicionin drejt ekonomisë së tregut," S., 1994

Familja bullgare bashkëkohore është në një gjendje tranzicioni të dyfishtë: nga njëra anë, përsa i përket formave të reja që janë tipike për të gjitha vendet evropiane; nga ana tjeter, përsa i përket një tranzicioni të përgjithshëm nga një metodë qeverisjeje totalitare drejt asaj demokratike.

Dok. 48

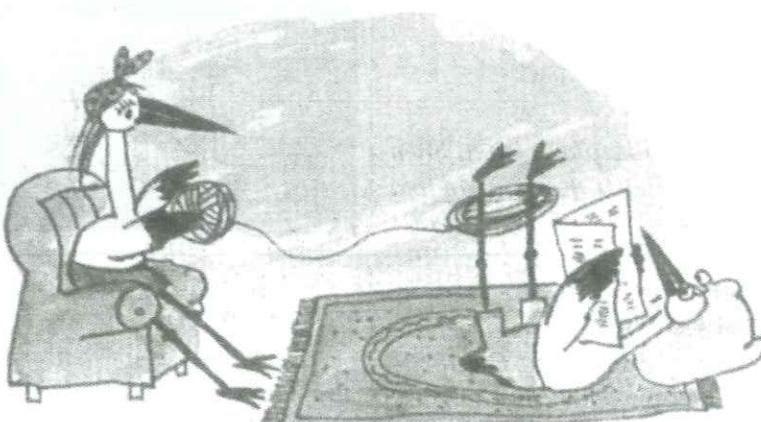
Orët e punës javore në vendet e punës dhe në shtëpi (1977-1988)

Indekset	Bota	Vendet e zhvilluara	Amerika Veriore	Evropa	Evropa lindore	Bullgaria
Në vendet e punës						
Gra	17.6	24.2	19.0	21.0	37.0	37.0
Burra	25.1	42.7	36.0	37.0	48.0	39.0
Punë e papaguar në shtëpi						
Gra	42.4	31.8	30.0	31.0	33.0	31.0
Burra	29.3	13.6	15.0	12.0	15.0	15.0
Orë gjithësej						
Gra	60.0	56.0	49.0	52.0	70.0	68.0
Burra	54.3	56.3	51.0	49.0	63.0	54.0

"Gratë në veprimtarinë ekonomike: Një vështrim statistikor global 1950-2000." ILO, Istraw, OKB, Nju Jork, 1985

Dok. 49

Pa koment

Gencho Simeonev, "Gazetë për gratë", 21 Mars 2002

Dok. 50**Puna e grave**

Stojanova, K. "Politika sociale e familjes - probleme, përparësi, zbatim." Gorek Press, Sofje, 1997

Konsiderohej si një çështje prestigji që gruaja të punonte, gjë që çoi në modelin e shtëpisë me një fëmijë. Besohej se puna e grave në sferën shoqërore ishte më prestigjoze dhe më e vlerësuar se puna që gratë i kushtonin rritjes së fëmijëve, të cilës i mungonte vlerësimi. Kjo pikëpamje absurde pasqyrohet më së miri nga mënyra sesi vlerësohet puna shtëpijake e grave. Ajo renditet si punë më ulët e kualifikuar, e paguar me rrogënj mujore minimale. Kjo qëndron në rrënjet të 1997 kontradiktës ndërmjet punës së grave dhe punës shtëpijake.

Pyetje:

1. Krahasoni të dhënat statistikore përmartesat dhe divorcet me politikën familjare zyrtare.
2. Krahasoni orët që burrat dhe gratë i kushtojnë punës shtëpijake dhe asaj shoqërore. Nxirri një përfundim përfundim funksionin shoqëror të të dy gjinive në shoqërinë socialiste.
3. Dilni me dy argumente "pro" dhe "kundër" barazisë së gjinive gjatë periudhës socialiste.

Dok. 51**Probleme të familjes bashkë-kohore**

Revista "Prindërit," prill 2002

Ne jetojmë vetëm në një ndërtesë komunale. Ai nuk ka një vend pune dhe merr ndihmë financiare të papunësisë. Ai mund të gjejë herëpashere një punë krahut të përkohshme, e cila sjell pak leva shtesë. Unë marr një pagesë të vogël përfundimtar. Të ardhurat tonë përgjithshme janë rreth 250 leva. Ne marrim ushqim përfundimtar nga një mencë e veçantë ku ata gatuajnë përfëmijët, dhe është shumë mirë që ajo ekziston. Ne hamë çdo gjë që mund të hahet, ne nuk kemi ngrohje në dimër; ne nuk mund t'i privojmë vetes elektrikun, por ne nuk kemi telefon... Është shumë mirë që prindërit e tij na dërgojnë mish, vezë dhe perime që ata prodhojnë vetë.

Pyetje:

1. Shpjegoni ndikimin e shndërrimeve ekonomike dhe politike të shoqërisë bullgare në jetën familjare. Përzgjidhi dokumentet e përshtatshme nga Jeta Ekonomike dhe Politike.
2. Çfarë lloj problemesh përballin shumë familje sot?
3. Sipas mendimit tuaj, çfarë mund të bëjë qeveria përfundimtar familjet përfundimtar zgjidhur këto probleme?

Dok. 52**Garanci kushtetutese për barazi**

Neni 72

Nënët kanë mbrojtje individuale në aspektin e punës. Vendim kujdeset përfundimtar për nënët dhe fëmijët. Ai ndërton maternitete dhe shtëpi fëmije, çerdhe dhe dispanseri. Vendim siguron leje lindjeje përfundimtar para dhe pas lindjes së fëmijës, si edhe rrogënj e saj. Ai siguron gjithashtu mami dhe ndihmë mjekësore falas.

Kushitetuta e Republikës Popullore të Bullgarisë, viti 1947

Neni 37

Nënët kanë mbrojtje të veçantë nga qeveria, organizatat ekonomike dhe shoqërore.

Kushitetuta e Republikës Popullore të Bullgarisë, viti 1971

Neni 47

Nënët janë objekt i një mbrojtjeje të veçantë nga shteti dhe atyre u garantohej leje prindërore dhe leje pas-lindjeje, kujdes obstetrik falas, kushte pune lehtësuese dhe asistencë tjetër shoqërore.

Kushitetuta e Republikës Popullore të Bullgarisë, viti 1991

Dok. 53

"Lindini fëmijët në qendrat e lindjes!"

Foto nga 1 Mai 1946.

Revista "Izkustvo", 1984

Dok. 54

Pavijoni i nënave

Regjistrimi i foshnjës "Pobeda," lindur më 27.X.1946*.

* Më 27 tetor 1946, në Bullgari u mbajtën zgjedhjet për Asamblenë Kombëtare të Madhe, në të cilat partitë e Frontit të Atdheut fituan mbi 70 % të votave. Asambleja formoi Kushtetutën e re të vendit.

Revista "Gruaja sot," 1947, N. 3-4

Dok. 55

Rrijedhshmëria e lindjeve sipas pjellorisë së nënës

Vitet	Gjithsej	Lindjet sipas radhës së lindjes					
		E para	E dyta	E treta	E katërtë	E pesta	E gjashta dhe fëmijët pasues
1946-1950	174 981	64 483	52 492	25 564	13 370	7 719	11 282
1951-1955	148 021	56 671	45 942	21 016	10 848	5 918	7 552
1956-1959	132 070	55 062	44 355	14 728	7 471	4 458	5 981
1995	53 751	28 974	19 093	3 279	1 168	589	675
1999	47 256	26 812	16 158	2 285	891	471	639

Vjetarët statistikorë, 1959 - 2000 |

Dok. 56

Kartë në dobi të nënave më shumë fëmijë

Anka M. Ivanova ka shumë fëmijë dhe përkëtë arsyet përfiton nga shërbimet që vijojnë: 1) shërbimet shëndetësore; 2) pranimi në çerdhe; 3) shërbimet e trobaqepësisë; 4) pastrimi i thatë dhe larja; 5) shërbimet e radios dhe të televizionit; 6) riparimi i pajisjeve shtëpijke.

.....Ние трябва деца да родим и хубави и здрави
ние трябва не само в снути да ги държим,
а и хора да ги направим.
Л. Даскалова

Об ИС *Здравница* настоящата и
увре на тоё, че младостната майка
Люсе Милкова има
право да ползва с предимство следните услуги:

1. Здравословление
2. Приемане деца в детски заведения
3. Шивашни услуги
4. Химическо чистене и прање
5. Радио-телевизионни услуги
6. Ремонт на битовна техника

7.
8.
Преподателка на ИК *Л. Даскалова*

Një medalje për amësinë

Numri i nënave, me më shumë se 3 fëmijë, të cilat morën çmim midis

1948-1960 499 786

1961-1969 125 833

455 gra u shpërblyen me Medaljen Skaniran dhe titullin e nderit "Nënë Heroinë" nga 1969-1971.

Dok. 57**Mbrojtje shoqërore për nënët**

Gruas punëtore ose nëpunëse i jepet e drejta për një leje prej 120 ditësh kalendarike në rast shtatëzanie dhe lindjeje të fëmijës, nga të cilat 45 ditë janë para lindjes.

Kodi i Punës, 1959

Gruas punëtore ose nëpunëse i jepet e drejta për t'iu paguar një leje lindjeje prej 135 ditësh për çdo fëmijë në rast shtatëzanie dhe lindjeje të fëmijës, nga të cilat 45 ditë para lindjes. Në qoftë se fëmija nuk i jepet ndonjë institucioni përkujdesës pasi mbaron leja e lindjes, nëna ka të drejtë për leje shtesë për fëmijën e parë, të dytë dhe të tretë deri sa fëmija të bëhet dy vjeç. Kjo leje mund të shfrytëzohet gjithashtu nga babai ose një prej gjyshërvës.

*Kodi i Punës, 1986***Dok. 58****Intervista për amësinë**

Vajza ime lindi më 1961. Leja ime e lindjes zgjati vetëm 3 muaj. Nëna ime më ndihmoi mua. Ne jetonim në atë kohë në shtëpinë e prindërve të mi. Rrogat ishin mjafit të larta për ne. Ne qemë në gjendje të kursemim para për të blerë një apartament të vogël dhe një veturë të vogël.

Mara Georgieva Kostandinova, 68 vjeç

Fëmija im i parë lindi më 1987. Unë punoja në një shkollë. Në atë kohë leja e lindjes zgjaste tre vjet për çdo fëmijë në familje. Dy vjet paguheshin pushim. Unë isha në gjendje të zgjidhja nëse ishte e nevojshme të qëndroja në shtëpi një vit tjetër, por pa u paguar. Vendet e punës të nënave të reja mbroheshin gjatë kohës së lejes së lindjes... Unë u kujdesa vetë për fëmijën tim. Jeta jonë ishte e ekuilibruar mirë. Ne kursyem për të blerë një apartament, një veturë... Qeveria ishte shumë ndihmuese për familjet e reja - për shembull: ajo siguronte hua me përqindje të vogël, apartamente me qira të ulëta...

Gergana Petrova Vesileva, 41 vjeç

Unë isha 27 vjeç kur lindi djali im më 15 qershor 2001. Unë isha e martuar dhe punoja si mësuese e historisë në dy shkolla në të njëjtën kohë. Unë mora lejen e lindjes nga një prej shkollave, por unë vazhdova të jepja mësim në tjetrën. Mua më duhej ta bëja këtë, ose do ta humbja vendin tim të punës. Përveç kësaj, ajo ndihmonte buxhetin e familjes meqenëse mbështetja përfëmijën nga shteti është shumë modeste... Unë jam me fat që kam ndihmën e nënës sime. Ajo ka qenë një ndihmë e madhe...

*Ruska Bojaxhieva, 27 vjeç***Pyetje:**

1. Cili ishte qëndrimi i shoqërisë ndaj amësisë në periudha të ndryshme?

Dok. 59**Orientime për të inkurajuar lindjet**

Plenumi i Dhjetorit i Partisë Komuniste Bullgare, 1967

Një fëmijë e tretë në familje - kjo është hallka madhore në zgjidhen e problemit. Për të diskutuar mundësitet e shtetit që kujdeset përmajtjen e një fëmije të tretë dhe të familjeve përkatëse të cilave u jepen mjetet e nevojshme...

Dok. 60
Nënë nga Rodopi

"Nga agimi deri në muzg",
Projekti Faraon, 1993

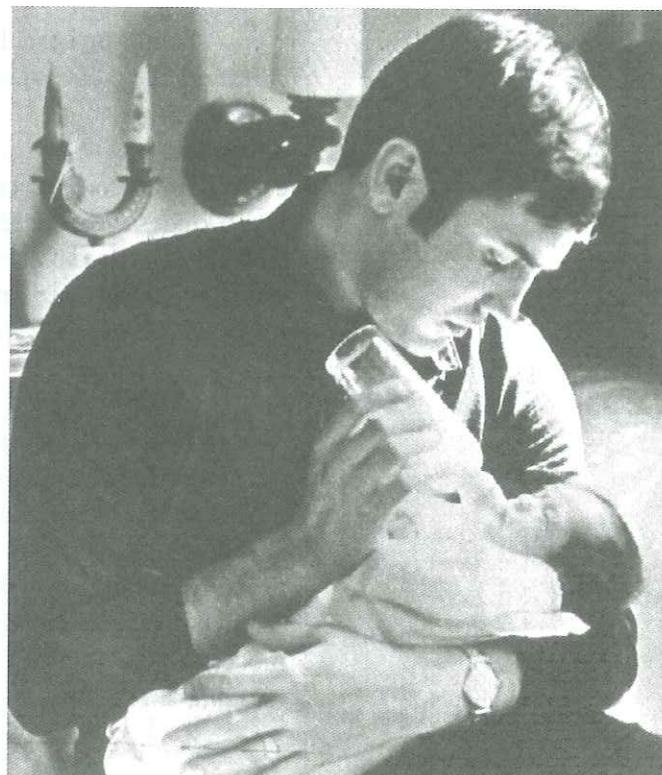
Dok. 61
Një letër nga një nënë me shumë fëmijë

Zlatka Tokmakçieva, fshati Cvetkovo, rajoni Karxali. Revista "Gruaja sot," 1971, Nr. 9.

[...] Partia dhe shteti i inkurajojnë prindërit që të kenë shumë fëmijë. Ne, për shembull, morëm strehim. Por ka njerëz që nuk e vlerësojnë plotësisht këtë inkurajim dhe të tjerë që tallen me këtë [...] Unë nuk e vras mendjen për ata që e konsiderojnë lindjen e tre fëmijëve si të prapambetur. Padyshim unë mendoj se jam një nënë moderne me një familje moderne.

Dok. 62
Dashuri babai

Revista "Gruaja Sot," 1971, Nr. 5

Pyetje:

1. Cila është ideja themelore në ideologjinë komuniste për rolin e nënave që lindin, të legalizuara nga Partia Komuniste Bullgare?
2. Vini në dukje fushat në të cilat, sipas jush, qeveria duhet të përqendrojë konsiderueshmë më shumë para përmbrojtjen sociale të nënave dhe të fëmijëve. Shpjegoni përgjigjen tuaj.
3. Ofroni një paketë masash të cilat do të përkufizonin ndryshimet e reja sociale në fushat e:
 - mbrojtjes shoqërore të "të palindurve" dhe të amësisë;
 - sigurimit shoqëror të fëmijëve të rezikuar;
 - ndihmës shoqërore gjatë amësisë dhe fëmijërisë.

Dok. 63**Mbrojtja sociale e fëmijëve**

Prindërit kanë të drejtën dhe detyrimin e plotë që t'i rrisin fëmijët e tyre dhe t'u japid atyre një edukim komunist.

Fëmijët e lindur jashtë martese kanë të njëjtat të drejta si ata të lindur në martesë.

Kushtetuta e Republikës Popullore të Bullgarisë, viti 1971

Rritja dhe edukimi i fëmijëve deri sa ata të bëhen me moshë ligjore është e drejta dhe detyrimi i prindërve të tyre dhe ndihmohet nga shteti.

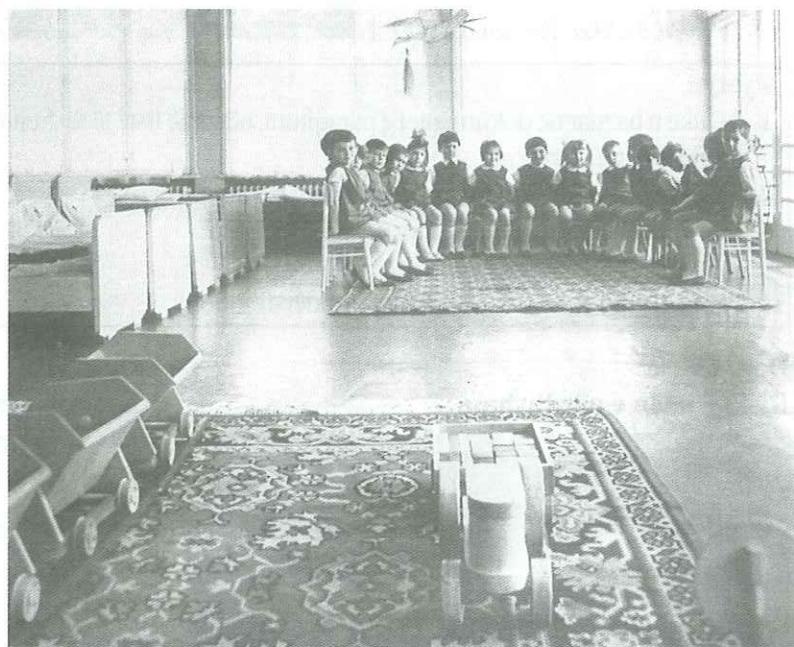
Kushtetuta e Republikës Popullore të Bullgarisë, viti 1991

Dok. 64**Ligji për mbrojtjen e fëmijëve**

Asambleja Parlamentare 38. S.,
2000, Raport stenografik

Neni 15.

Prindërit e fëmijëve që janë qytetarë bullgarë marrin mbështetje mujore të fëmijës.

Dok. 65**Kopsht fëmijësh në Plovdiv në vitet '70****Dok. 66****Institucionet e fëmijëve në Bullgari**

	1939	1944	1948	1955	1965	1975	1980	1995	2000
Para-kopshte (çerdhe)	-		99	730	1150	918	1 129	26 558	634
Jetimore	8	7	6	14	30	34	33	3 378	32
Kopshte	254		3 573	6 130	7 914	7 550	5 054	3 762	3 249

Vjetari statistikor: 1960, 1971, 1981, 1991, 1999

Dok. 67**Kujtime nga fëmijëria**

Fëmijëria ime ishte fantastike. Unë rrightheshha nga energji pozitive, çdo gjë rezatonte paqe dhe rehati. Në të njëjtën kohë kishte muzikë kudo. Unë gjithmonë dëshiroja të isha me nënën dhe babain tim në provat, koncertet... Dhe mua më vinte shumë keq të mos isha...

Interview me Hilda Kazasian, këngëtarë, bija e xhazistit dhe dirigjentit të famshëm Vili Kazasian. Revista Eva. Shkurt, 2002.

Por kjo kompensohej nga familja e madhe nga ana e mamit tim. Ajo kishte dy motra. Ato kanë bij më të mëdhenj se unë, të cilët janë më shumë se vëllezër përmirë. Si fëmija e vetme në familje, unë isha princesha e rrighthuar me dashuri dhe kujdes.

Dok. 68

Kujdes pér lumturinë e fémijëve

Veliko Turnovo, 2000

Pyetje:

1. Duke u bazuar në dokumentet e paraqitura, bëni një listë të të drejtave të fémijëve në Bullgari të garantuara ligjërisht nga qeveria.
2. Vlerësoni rëndësinë e rrjetit të mjeteve të fémijëve:
 - në lidhje me shoqërimin e fémijëve;
 - në lidhje me familjen;
 - në lidhje me marrëdhëniet prindër-fémijë.

Dok. 69

Risi në jetën e përditshme

Elhovo, 1957

Dok. 70

Kompjuteri - miku im

Veliko Turnovo, 2001

Dok. 71

Edukimi në një familje rome

Interview me Katja Peshtanska, nga Bisera Jotova, anëtare e programit "Nisma civile" e Fondacionit SEGA.

Familja ime nuk është as e pasur, as e varfër. Nganjëherë ne nuk kishim para pér ushqim sepse nëna ime shpenzonte shumë para pér tekstet e mia mësimore pér gjuhën gjermane. Ndërsa unë studioja, ajo thoshte: "Para së gjithash shkolla, pastaj shoqet, pastaj qejfet dhe zbavitjet dhe së fundi shtëpia," - por kjo nuk është karakteristike pér edukimin e një vajze rome.

Dok. 72
Rregullimet e fundit për festën

Dok. 73
Ditëlindje

Burgas, 1995

Dok. 74
Refleksione të nxënësit: Cila nga sjelljet e mia do t'i zhgënjente prindërit e mi? - Ese

Ana Petkova, 13 vjeç, shkolla "D. Blagoev", V. Tarnovo, 2002

Në jetën e sotme ne e zhgënjejmë dikë pothuajse çdo ditë. Më e frikshmja është kur ajo ndodh me prindërit tanë, të cilët mund të shkatërrohen në qoftë se ne i lëndojmë ata.

Ndoshta unë kam bërë, ashtu si të gjitha qeniet njerëzore, shumë gabime, por nga sjellja e prindërve të mi unë mund të shoh të ata do t'i lëndonte më shumë në qoftë se unë do t'i mohoja ata, emrin tim dhe vendin tim.

Dok. 75
Shtëpitë e pritjes

Revista "Tema", 2002, Nr. 2.

Aktualisht, 38.000 fëmijë bullgarë nuk kanë familje. 35.123 prej tyre jetojnë në shtëpi pritjeje dhe mbi 3.000 nuk kanë përkujdesje. Sipas Agjencisë qeveritare për mbrojtjen e fëmijëve, 29.500 fëmijë të tjera bullgarë janë në rrezikun e të qenurit braktisur.

Pyetje:

1. Jepni tre propozime për përmirësimin e kushteve të fëmijëve në shtëpitë e pritjes.

MAQEDONIA

Dok. 76
Kushtetuta e vitit 1963

Kushtetuta e RSM. Shkup, 1963

Neni 37

Familja mbrohet nga bashkësia shoqërore.

Bashkësia shoqërore i ofron mbrojtje të veçantë nënës dhe fëmijës. Bashkësia shoqërore është përgjegjëse për kujdesjen e të rinjve, prindërit e të cilëve nuk kujdesen për ta, si edhe për të të gjithë personat që nuk mund të kujdesen për veten e tyre dhe as nuk mund t'i mbrojnë të drejtat dhe interesat e veta.

Neni 38

Bashkësia shoqërore krijon kushte të përshtatshme pune për të paaftët dhe qytetarët e tjerë, të cilët nuk janë plotësisht të aftë për të punuar. Ata qytetarë, të cilët janë të paaftë për të punuar dhe nuk kanë mjete për të mbajtur veten, marrin ndihmë nga bashkësia shoqërore.

Dok. 77
Kushtetuta e 1991

Neni 40

Republika siguron kujdesje dhe mbrojtje të veçantë për familjen. Marrëdhëniet ligjore në martesë, në familje dhe në bashkimet e paligjshme rregullohen nga ligji.

Prindërit kanë të drejtën dhe detyrën për t'i mbajtur dhe rritur fëmijët e tyre. Është detyrë e fëmijëve që të kujdesen për prindërit e vjetër dhe të pafuqishëm.

Republika siguron kujdesje të veçantë për fëmijët pa prindër dhe për ata fëmijë të cilët janë pa përkujdesje prindërore.

Dok. 78

Shtëpitë e grupuara sipas numrit të pjesëtarëve - tregues të regjistrimit.

Viti	Totali i shtëpive	Numri i pjesëtarëve të shtëpisë në përqindje							
		1	2	3	4	5	6	7	8 e lart
1948	216910	8,4	8,9	11,7	14,3	14,9	13,3	10,0	18,5
1953	246263	7,2	9,8	12,0	14,7	15,3	13,4	10,1	17,5
1961	280214	6,8	9,6	12,6	17,8	16,7	13,0	8,9	14,6
1971	352034	6,3	10,5	13,7	23,6	17,1	13,3	6,9	8,6
1981	435372	6,1	12,1	15,2	29,5	14,8	9,3	5,0	8,0
1991	505852	6,0	13,3	16,2	34,6	14,1	7,6	3,2	5,0

Vjetari statistikor për vitin 1994, Shkup Statistikal

Pyetje:

1. Cili ishte statusi shoqëror i familjes sipas kushtetutave?
2. Cila është prirja kryesore në lidhje me numrin e pjesëtarëve të familjes? Cilat janë arsyet për këtë ndryshim?

Dok. 79

Kujdesi për nënët, për nënët që punojnë dhe për fëmijët e tyre

Pesë vjet RPM, "Qeveria e RPM, 1950

Në mbrojtjen e mëmësisë, autoritetet tona popullore e njohin si thelbësore për shoqërinë se kujdesi për nënët është i pandashëm nga kujdesi për fëmijën e saj. Shteti do të mbrojë në veçanti interesat e nënës dhe të fëmijës, duke krijuar seksione materniteti, çerdhe fëmijësh, shtëpi fëmijësh dhe me të drejtën e lejes së paguar para dhe pas lindjes.

Dok. 80
Kujdesi për fëmijën

"Pesë vjet RPM," Qeveria e RPM, 1950

Dok. 81
Fëmijë në kopshtin e para-shkollorëve

Pyetje:

1. Cili ishte qëndrimi i shtetit ndaj mbrojtjes së nënave dhe të fëmijëve?

"Gruaja e arsimuar", 1963

Dok. 82
Fëmijët e mi morën përkujdesje nga miqtë dhe fqinjët

"Më 1968 unë linda fëmijën time të parë, bijën time Sanja. Burri im dhe unë ishim shumë të lumtur për pjesëtaren e re të familjes sonë. Ne ia përkushtuam kohën tonë të lirë dhe tërë vëmendjen tonë asaj. Sanja ishte vetëm njëmuajshe kur mua m'u desh të kthehesha në punë... pastaj filluan hallet tona. Ne pyesnim veten se kush do të kujdesej për bijën tonë të vogël. Kur miqtë tanë dëgjuan për këtë problem, ata premtuan të na ndihmonin."

"Mua përsëri më kujtohet se kur ikja në punë, unë e lija Sanjën të myllur në apartamentin tonë vetëm. Pas një ore, vinte fqinja jonë Zhivka, dhe ajo kujdesej për të gjatë tri orëve të tjera. Pas saj, vinte mikja jonë Mira, e cila fatmirësish kishte rritur fëmijë, dhe ajo mund të rrinte më gjatë derisa unë të kthehesha nga puna."

"Ju mund ta merrni me mend sesi ndihesha unë ndërsa isha në punë; mendimet e mia ishin gjithmonë te bija ime."

Dok. 83**Leja e lindjes - gjashtë muaj***"Gruaja e arsimuar", 1963*

Konferenca e Veprimtarisë Shoqërore të Grave të Republikës ka nxitur kohë e fundit një diskutim për ligjin ekzistues për lejen e lindjes. Orët e shkurtuara të punës (katër), që një grua mund të punojet pas lindjes, deri sa foshnja të bëhet tetë muajsh, nuk është e përshtatshme për nënën dhe ndërmarrjen.

Dok. 84**Olga Makedonska***"Gruaja e arsimuar," 1971*

“Gratë në shoqërinë tonë e gjejnë veten në një situatë shumë delikate. Atyre u kërkohet të jenë nëna, prodhuese dhe punonjëse shoqërore. Për këtë arsy, ne duhet të bëjmë përpjekje për të krijuar kushte që gratë t'i përbushin të gjitha këto veprimitari.”

“Një grua ndesh vështirësi të shumta në kërkimin e mundësive për të mbajtur fëmijën e saj.”

“Nënat shpesh i kërkojnë doktorit që ta zgjidhin problemin e tyre, për t'u dhënë atyre leje lindjeje të zgjatur sepse ato nuk kanë asnjë vend ku t'i lenë fëmijët e tyre.”

Dok. 85**Kujdesja përfëmijët e mi***Kujtime nga Mirjana Apostolovska*

“Fëmija im i parë, biri im Ljupço, u lind më 1972. Në atë kohë, unë punoja në një firmë si llogaritare. Sipas ligjit në atë kohë, mua më jepej e drejta për të m'u paguar leja e lindjes për tre muaj që të kujdesesha përfëmijën tim, dhe menjëherë pas kësaj, më duhej të kthehesha për të punuar katër orë në ditë përgjatë muajt pasardhës. Unë ia dhashë përgjegjësinë për birin tim vjehrrës sime. Për shkak të kësaj, neve na u desh të shkonim në Tetovë dhe të ndryshonim vendbanim.”

“Më 1974 unë linda fëmijën tim të dytë, bijën time Ljupka. Në atë kohë, unë isha në gjendje të kujdesesha përfëmijën tim pak më gjatë, gjashtë muaj, dhe për tre muajt pasues unë mund të punoja një ditë më të shkurtër pune prej katër orësh. Fëmijët e mi u rritën nga gjyshërit e tyre dhe hallat e tyre derisa u bënë pesë vjeç, dhe pastaj u dërguan në kopshte fëmijësh.”

Pyetje:

1. Çfarë kontradikte mund të gjeni midis politikës shtetërore zyrtare dhe realitetit në lidhje me kujdesin përfëmijët e vegjël?

Dok. 86**Jetime***Kujtime nga Maria Hristova*

“Unë u linda më 1936 në fshatin Sirkovo-Kadavarci. Babai im vdiq kur unë isha 7 vjeç, ndërsa nëna një vit pas kësaj. Unë mbeta vetëm me dy vëllezërit - gjithashtu të rinj. Më 1949 neve na çuan në "Kuzman Josifovski-Pitu," shtëpija e fëmijës në Prilep. Atje filluan udhëtimet tona. Vëllain tim të madh e çuan në shtëpinë në Bitola, ndërsa vëllain e vogël në Valandovo. Unë e mbarova vitin tim të parë në shkollën e mesme atje.”

“Në vjeshtën e vitit 1950 u hap shtëpia "11 Oktomvri" në Shkup dhe neve na shpërngulën të gjithë atje. Në atë kohë, pothuajse të gjithë fëmijët që ishin atje ishin nga pjesa e Maqedonisë. Vetëm shtatë prej tyre ishin nga rajoni i Vardarit.”

“Ne u shkolluan atje, unë mbarova shkollën e mesme tregtare në akademinë ekonomi-tregti "Orce Nikolov." Menjëherë pas kësaj, sektori i administrimit të shtëpisë, e cila kishte një bashkëpunim me autoritetet, na gjeti punë neve.”

“Kur u martova - me një burrë që ishte gjithashtu nga shtëpia e fëmijës - na dhanë një vend për të jetuar, i cili ishte pjesë e një shtëpie private me dy dhoma. HerëpasHERE ne bëjmë takime me fëmijët nga shtëpia e fëmijës, dhe unë i takoj disa prej tyre rregullisht.”

Dok. 87**Midis të ikurve të Maqedonisë Egjease**

Autoritetet kombëtare, me ndihmën e fshatarëve nga Ovç Pole, kanë qenë duke ndërtuar 200 shtëpi për viktimat, vëllezër dhe motra, ku deri kohët e fundit, era e Ovçe Poles ka lëkundur kallinjtë e mëdhënjetë misrit. Sot ne mund të shohim format e një fshati të ri.

Disa qindra duar të zellshme kanë qenë duke ndërtuar 200 shtëpi të reja, 200 strehë të reja për viktimat tonë, vëllezërit dhe motrat nga Maqedonia Egjease, ku ata do të fillojnë të jetojnë përsëri, si njerëz.

Sot, më se 30.000 maqedonë nga Maqedonia Egjease dhe disa mijëra grekë, midis tyre një numër i madh fëmijësh, janë duke u nguluar dhe duke u siguruar në RFP të Jugosllavisë dhe RP të Maqedonisë, dhe duke u përfshirë në jetën ekonomike, duke fituar të gjitha mundësitë për të jetuar dhe punuar si njerëz të lirë dhe plotësisht të siguruar. Autoritetet kombëtare kanë dhënë një sasi të madhe parash për ndihmë materiale, ushqim, rroba, këpucë, ashtu si edhe për ndërtimin e shtëpive të reja. Vetëm në RP të Maqedonisë, më 1948, do të ndërtohen 410 shtëpi për familjet e të ikurve.

"Makedonia e Re," 1948

Dok. 88**Projekti i fëmijëve të rrugëve të Bitolës**

FELIX, një OJQ lokale, ka filluar ta trajtojë problemin e fëmijëve të rrugëve në zonën e Bitolës, duke krijuar një strehë ku fëmijët mund të mësojnë mjeshtëri të jetës, të arrijnë arsimin që u mungon, të marrin kujdesin e duhur shëndetësor, dhe të ndihen pjesëtarë të pranuar të shoqërisë me dinjitetin e tyre të vet. Projekti punon gjithashtu me prindërit e fëmijëve për t'u përpjekur dhe për t'i sjellë shpresë tërë familjes.

Komuniteti lokal po fillon tashmë të shohë dobitë nga ky projekt, duke përfshirë një shkallë më të ulët krimi dhe më pak fëmijë nëpër rrugë. Nga të 16 fëmijët që shkuan në strehë, 15 janë kthyer në arsimimin kohëplotë dhe po fillojnë t'u përhapin lajmin fëmijëve në rrugë se ka një vend ku ata mund të shkojnë, të mirëpriten dhe të bëjnë përparim në jetën e tyre.

Tani po bëhen përgatitje për të ndërtuar një strehë të tillë në Kisela Voda, Shkup.

Dok. 89**Intervistë me Gulzefa Sejfuli**

Si quheni dhe cila është mosha juaj?

Unë quhem Gulzefa Sejfuli dhe jam 44 vjeç.

Cili është statusi juaj martesor?

Unë jam e martuar dhe kam katër fëmijë.

Sa pjesëtarë ka në familjen tuaj?

Janë 17 pjesëtarë, përfshirë mua. Unë kam burrin - Abazin, 2 bijtë - Robertin dhe Aliun, 2 bija - Perjanën dhe Lizën, 2 nuse - Suzanën dhe Jukselën, njëra prej tyre është shtatzënë, dhe kam 9 nipër e mbesa.

Jetoni të gjithë bashkë?

Po, në dy dhoma. Njëra është 23 m² dhe tjetra është pak më e madhe - 33 m². Ne flejmë në dysheme, ne nuk kemi krevatë, çezma e ujit të pijshëm dhe tualeti janë jashtë në oborr.

Punoni ju?

Jo, dhe nuk ka mundësira për të punuar. Unë nuk e mbarova shkollën dhe nuk kam arsim.

A punon ndonjë në familjen tuaj?

Jo. Unë nuk isha në gjendje t'i regjistroja fëmijët e mi në shkolla dhe ata nuk kanë arsim.

Si e siguroni ushqimin për tryezën tuaj?

Ne ia dalim disi. Ne mbledhim mbeturinat nga kontinerët, nipërit lypin në qendër të qytetit. Por, e gjitha kjo nuk është e sigurt, është jo e përhershme dhe jo e mjaftueshme për të na ushqyer.

Pyetje:

1. Cilat masa të OJQ propozojnë të zgjidhin problemet e fëmijëve?
2. Përmendni një listë sugjerimesh për veprimtaritë e ardhshme të OJQ.

| **A ju jep shteti përkrahje financiare?**

| Po, Unë marr 2400 denarë (40 euro) çdo muaj. Por me ato para unë
| nuk mund të blej madje bukën çdo ditë për të ushqyer këto gojë të
| uritura. Mëgjithatë, unë i jam mirënjohej shtetit që m'i jep ato para.

Dok. 90**Një grua që ka adoptuar 43 fëmijë!****Pyetje:**

1. Çfarë lloj vlerash njerëzore të zakonshme shihni në veprimet e saj?

Dushko Miçiq, "M Express," 1 nentor 1996

Misioni human i Esma Rexhepova-Todosievskas, mbretëreshës së këngës rome, krahasohet nga shumë njerëz me misionin e Nënë Terezës të lindur në Shkup. Shumë njerëz kanë sugjeruar që ajo të propozohet për çmimin Nobel.

"Duke jetuar me Stevo Teodosievskin unë 'linda' kaq shumë fëmijë," thotë Esma Rexhepova. "Unë nuk kam qenë kurrë 'një nënë natyrale,' por të gjithë këta djem e këto vajza më quajnë 'mami.' Stevo është 'babì' dhe ai kujdeset për edukimin e tyre muzikor. Unë kujdesem për shëndetin, higjenën, ushqimin, edukimin në shtëpi të tyre...

"Fëmijët i njohin nënët e tyre të vërteta, por unë ndihem shumë mirë kur Xhemoja, Enveri, Saskoja, Keci, Sadani... thonë se unë jam me të vërtetë si nëna e tyre natyrale. Këta fëmijë endeshin nëpër lagjen rome dhe u gjetën duke vdekur urie, kockë e lëkurë, të braktisur. Unë dua të ndihmoj aq sa mundem, unë dua ta ndaj bukën time me të uriturit. Dhe kjo ndodh vetëm sepse është puna ime që t'u jap këtyre krijesave të vogla fatkeqe një shtëpi dhe e Stevos për të ndërtuar në ta dashuri përmuzikën.

Dok. 91**Lindjet sipas përbërjes së kombësive mëmësore, treguar në përqindje**

Viti	Totali të lindur	Maqedonë	Shqiptarë	Turq	Ciganë	Të tjera
1964	100 %	55,6 %	23,7 %	10,5 %	2,8 %	7,4 %
1974	100 %	55,2 %	28,3 %	7,3 %	3,3 %	5,9 %
1985	100 %	55,7 %	29,2 %	4,9 %	4,8 %	5,4 %
1994	100 %	49,9 %	35,9 %	4,8 %	4,1 %	5,3 %

Statistikë Vjetore: 1970, 1981, 1995, Byroja Statistike

Dok. 92**Lindjet, vdekjet dhe rritja natyrale e popullsisë**

Statistikë Vjetore, 1970, 1981, 1995, Byroja Statistike

Viti	Lindur	V dekur	Rritja natyrale
1953	3,9	1,4	2,5
1961	3,0	0,9	2,1
1971	2,3	0,7	1,6
1981	2,0	0,75	1,25
1991	1,7	0,72	0,98
1994	1,5	0,74	0,76

Pyetje:

1. Cila është prirja e rritjes së popullsisë kombëtare midis viteve 1953-1994?
 - a) Në përgjithësi
 - b) Sipas kombësise

PYETJE TË PËRGJITHSHME:

1. Cili është ndryshimi midis politikës zyrtare dhe realitetit në lidhje me mëmësinë, kujdesin përfëmijën dhe minoritetin, gjeni ndryshimet dhe ngashmëritë në të 3 vendet.
 2. Krahasoni jetën familjare në kohërat komuniste me jetën familjare sot.
 3. Përpinquni të diferenconit propagandën nga informacioni i besueshëm.
- Detyrë:** Analizoni të dhënat statistike.

RITET FAMILJARE**MARTESAT, DITËLINDJET DHE FESTA TË TJERA FAMILJARE****Pyetje kyç:**

Ndryshim dhe vazhdimesi në ritet e jetës familjare. Çfarë është ndryshuar dhe çfarë ka mbetur e njëjtë?

SHQIPËRIA**Dok. 93****Unë e di rrugën time**

*Gazeta "Zëri i popullit",
1967*

"Xh. Laçi nga Mati ishte e fejuar nga prindërit e saj. Kur ajo vendosi të ndiqte shkollen e mesme për infermiere, nëna e saj u alarmua dhe tha: "Kjo është një katastrofë që vajza të shkojë në shkollë dhe të prishet. Unë do të t'vras me kosën time. Si mund t'i them këtë njeriut që më dha para për ty? Unë nuk t'lejoj të shkosh. Unë do të lidh me litar." Jo, tha Xhemilja, 'Unë nuk do të martohem me burrin të cilin nuk e dua, sepse unë nuk e njoh atë.' Prindrit e saj, të afërmit e saj dhe njerëzit e t'fejvarit t'është saj u alarmuan kur Xhemilja njoftoi fejesën e saj me mësuesin e fshatit. Pjesëtarët e familjes u zemëruan, e kërcënuan me jetën dhe e dëbuan nga shtëpia dhe asnjieri nuk foli me atë."

Dok. 94**Ne duam të ndryshojmë**

Gazeta "Zëri i popullit," 1967

Populli i Bregut të Matës ka vendosur:
Ta ndalojnëblerjen dhe shitjen e vajzave.
Që të mos ketë fejesa nën moshën 16 vjeç.
Të mos bëjnë dallime fetare në fejesat.
T'i ndalojnë dhuratat e kushtëzuara.
Të ndalojnë ngarkimin e grave (me dru, ujë etj.).
T'i ndihmojnë gratë në shtëpi.

Dok. 95**E reja triumfon**

Revista "Shiptarja e re", 1972

Dok. 96**Paja**

*Enver Hoxha. "Raporte,"
1965-66.*

"Është një gjë e mirë që të luftohet kundër idesë së pajës dhe kjo luftë duhet të vazhdojë, por natyrisht nuk është një gjë e drejtë që të ndalohet nga blerja e disa rrobave, një krevati etj. Por kur këto gjëra e bëjnë atë që të ndihet e detyruar t'i sjellë pajë burrit, se përndryshe ai nuk do të martohet me të, kjo duhet të luftohet."

Pyetje:

1. Çfarë ndryshimesh në jetën familjare tradicionale mund të gjeni në dokumentet?

Dok. 97**Fejesa dhe dasma**

Sevo Tarifa, "Për dashurinë dhe familjen". Tiranë, 1975

"Si djali ashtu edhe vajza kanë të drejtë të propozojnë për fejesë njeri-tjetrit, por në praktikë është më shpesh djali ai që i propozon vajzës, meqenëse ajo është tepër e druajtur për ta bërë këtë. Pas pak ditësh që bëhet premtimi, të rintjtë shkëmbejnë unazat e martesës që janë prej ari ose argjendi. Për këtë rast organizohet një ceremoni ku marrin pjesë pjesëtarët dhe miqtë e familjeve, me urime, këngë dhe lavdërimë për nusen dhe dhëndërrin... Pas fejesës, vendoset dita e dasmës e cila është një ditë e diel, rrallë e enjte për muslimanët. Duke hyrë në shtëpinë e dhëndërrit, ata hedhin oriz, karamale dhe monedha për nusen si një shenjë për trashëgimtarë dhe begati.

Kur hyn në shtëpi, nusja lyen me mjaltë pragun e shtëpisë me qëllim që ajo vetë të jetë e ëmbël si mjalti."

Dok. 98**Dasma në Dropull**

(Minoriteti grek para vitit 1970)

1-Një nga momentet më të bukura në dasmat karakteristike të Dropullit, ishte eksposimi i pajës në rrugët kryesore të fshatit.

Njerëz të caktuar, të veshur në mënyrë karakteristike merrnin pajën nga shtëpia e nuses. Paja, ndryshe nga dasmat e sotme, ku vendoset nëpër valixhe, lidhej me fjongo të ndryshme në mënyrë tepër perfekte. Më pas bëhej eksposimi i saj. Në këtë mënyrë, i gjithë fshati arrinte të shihte punën e vajzës që dilte nga ajo derë. (Njerëzve që do merrnin pajën ju bëhej dhurata të ndryshme nga nusja.)

2- Pasi nusja merrej nga burri, kur dilte nga shtëpia, prindërit e saj hidhnin mbi çiftin oriz, karamale, monedha...

3- Më pas çifti shkonte në kishë, të shoqëruar prej 12-13 veta, të cilët ishin caktuar nga dhëndërrri. Pasi vinin kurorat, festa shoqërohej me një valle tradicionale.(Kemi edhe praninë e njerëzve të fshatit, përvëç 12-13 të afërmve.)

4- Kur çifti afrohej pranë shtëpisë, nusja mbante në duar një kulaç të madh, te cilin ua dorëzonte njerëzve te burrit. Ky gjest simbolizonte mirëkuptimin, respektin e nuses ndaj tyre. Vjehrra dilte te dera e shtëpisë me një tas me mjaltë në dorë. Merrte gishtin e nuses, e lyente me mjaltë dhe në 3 vende të derës kryesore, bënte kryqin. (Të njëjtën gjë bënte dhe nusja me gishtin e vjehrrës.)

5- Një tipar tepër i rëndësishëm ishte veshja tradicionale e nuses (me kostumin populor) dhe e grave të tjera. Në dasëm, të gjitha pa dallim vishnin veshjet karakteristike dropullit: "kostumin e qendisur me tepër hijeshi, i shoqëruar me napolonat e florinjtë." Në qafe mbanin gjerdanë prej floriri, gjithashtu ato ndodheshin edhe në kokën e tyre. Dallimi i vetem i nuses nga gratë e tjera, ishte mënyra sesi lidhej shamia mbi kokën e saj. Në varësi të pozitës së familjes, nusja mund të kishte në qafë 102, 108 ose 118 napolona floriri.

Interview me H. Ngjela, 2001

Dok. 99**Festime të dasmës**

(Pas vitit 1990, ceremonia e dasmës shpesh zhvillohet në një restoran, me valle dhe këngë populllore ose moderne, pa ngritur dolli për ndonjë parti. Disa çifte ikin jashtë shtetit përmuajin e mjaltit).

(Shënim i autorit).

Abaz Dojaka: "Dasma në Shqipëri," 1983

"...Festimet e dasmës fillojnë disa ditë përpëra... marrin pjesë pjesëtarët e familjes, të afërm dhe miq dhe në disa raste edhe kolektivi i qendrës së punës së djalit ose të vajzës... Kjo është një dukuri e re. Nusja dhe dhëndërrri janë në qendër të ceremonisë dhe, në kundërshtim me të kaluarën, marrin pjesë aktivisht në këtë ngjarje të rëndësishme të jetës së tyre... dollia e parë është për Partinë dhe shokun Enver, për çiftin, për prindërit dhe pastaj për personat e tjerë të ftuar. Një dukuri e re sot është se nusja e fshatit shkon në punë pas pak ditësh."

Dok. 100
Dasëm minoritare - Dasëm arumune (para vitit 1980)

Dok. 101
Nusja shqiptare

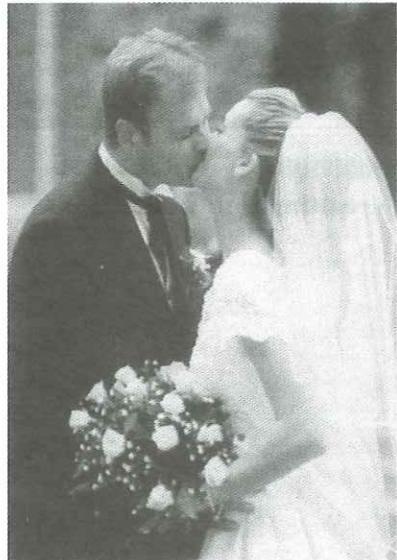

*Revista "Shqiptarja e re", 1989
(Paja Jovanović, piktor kroat)*

Dok. 102
Dasëm e djeshme, në fshat
(Nuse me duvak, para vitit 1960)

Dok. 103
Dasëm e sotme

Revista "Klan", 2000

Pyetje:

1. Cilat janë elementet e përbashkëta dhe të veçanta të ceremonive të dasmave dje dhe sot dhe midis grupeve të ndryshme të popullsisë shqiptare?

Dok. 104
Kremtime

Pyetje:

1. Çfarë lloj festash ishin më të rëndësishme pas viti 1967?

Gazeta "Zëri i Popullit", 1967

- | Ne do t'i heqim të gjitha festat dhe ceremonitë fetare dhe do të ndalojmë shkëmbimin e vizitave për këto.
- | Ne do të kremtojmë me gëzim festat e Partisë për 1 Maj, 8 Nëntor dhe 28-29 Nëntor.
- | Njerëzit duhet të kretnojnë gjithashtu përvjetoret e hyrjes në Parti, të martesave dhe të krijimit të kooperativave.
- | Ditëlindjet e vajzave duhet të kretnohen në të njëjtën mënyrë si ato të djemve.

Dok. 105
Gjinia

Enver Hoxha: "Raporte dhe fjalime", 1967-1968

- | "Është një gëzim i madh kur lind një djali, e njëjtë gjë nuk ndodh kur lind një vajzë, por e kundërta. Është ideja se djali është 'shtylla e familjes, ndërsa vajza është për një familje tjetër."

Dok. 106
Fëmija i llastuar

Revista "Hosteni", 1976

Dok. 107
Ditëlindja ime

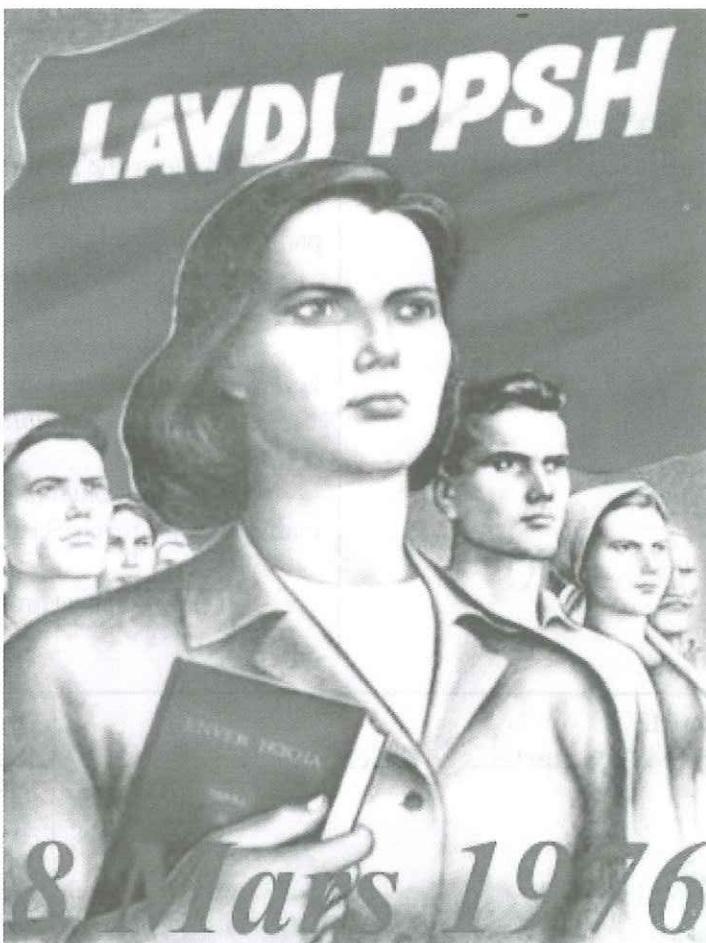
Arkiv privat, 1993

Dok. 108
Kremtim i daljes në pension

Arkiv privat, 2000

Dok. 109
8 Marsi, pllakat

Pyetje:

1. Cili është karakteri i kremiti meve te dok. 105 deri 109?
- A. zyrtar.
 - B. familjar.
 - C. tradicional.

Dok. 110
Festat

Festohen ditëlindjet, përvjetoret e martesave, Krishtlindja, Pashka, Bajrami, Nata e Vtit të Ri, nga të cilat kjo e fundit ka qenë dhe është përsëri festa tradicionale më popullore. Sot, shkëmbimi i vizitave me miqtë dhe të afërmit më 1, 2, dhe 3 janar është bërë jashtëzakonisht i rrallë. Kjo festë (31 dhjetori) kremitohet shumë më shpesh në restorante ose jashtë shtetit. Dalja pas mesnatës dhe kremitimi me një festë madhështore është një dukuri e re për këtë ditë. Festat e reja përfshijnë 14 shkurtin, Ditën e Shën Valentinit për të rinjtë, pagëzimin e moshave të ndryshme, synetin etj.

S. Kenuti, 2000.

Dok. 111
Pagëzimi i Fionës

Arkiv personal, 2001

BULLGARIA**Dok. 112****Mbrojtja ligjore e martesës dhe familjes**

Neni 76

Martesa dhe familja mbrohen nga qeveria. Vetëm martesat e kryera nga një nëpunës i gjendjes civile, i kontraktuar nga autoritetet e parashkruara, janë ligjore.

Kushtetuta e Republikës Popullore të Bullgarisë e viti 1947
Neni 38

Martesa dhe familja mbrohen nga qeveria. Vetëm martesat e kryera nga një nëpunës i gjendjes civile janë ligjore.

Kushtetuta e Republikës Popullore të Bullgarisë e viti 1971
Neni 6. (2)

Një ceremoni martesore fetare është e mundur vetëm pas një martese nga një nëpunës i gjendjes civile.

Neni 12

Vetëm personat prej 18 vjeç ose më shumë mund të martohen.

Kodi i familjes, 1992

Dok. 113**Ceremonia e martesës në Sallën Rituale**

Burgas, 1960

Dok. 114**Pas martesës në gjendjen civile**

Fshati Vraçesh, qarku i Sofjes, 1990

Dok. 115**Udhëzime për martesën nga nëpunësi i gjendjes civile**

Kodi i familjes, 1974

Martesa dinjitoze dhe publike zhvillohet në Këshillin Popullor

si një ceremoni civile socialiste. Zyrtari i autorizuar... verifikon identitetin dhe moshën e të dy palëve, si edhe deklaratat dhe dokumentet mjekësore të paraqitura... formon një kontratë për martesën, e cila

nënshkruhet nga të dy palët, dy dëshmitarë dhe vetë ai.

Pyetje:

- 1.Cilat prej elementeve të udhëzimeve për martesë nga nëpunësi i gjendjes civile pasqyrojnë objektivat e politikës së shtetit?
- 2.Vini në dukje termin kyç që paraqet qëndrimin e ndryshuar të shtetit ndaj martesës dhe familjes.
- 3.Bëni sugjerime rrëth rasteve në të cilat nuk do të ishte i mundur kontraktimi i një martese civile.

Dok. 116**Thyerja e bukës së martesës***Fshati Vraçesh, qarku i Sofies, 1990***Dok. 117****Kontraktimi i një martese fetare***Burgas, 1993***Pyetje:**

1. Si ndryshoi martesa pas vitit 1947 dhe cili ishte ndikimi në jetën e grave?
2. Cilat ceremoni të martesës mund të zgjidheshin nga familjet më 1948, 1972 dhe 1993?
3. Cilat janë karakteristikat tipike të ritualeve të martesës në dokumentet? Bëni një listë dhe përdoreni për të organizuar një ceremoni dhe akt martese nga një pozitë zyrtare.

Dok. 118**Dasma ime***Keinish Suleimanova, lindur më 1957 në Ruse*

Të enjten ata prisnin prindërit e nuses. Të mërkurën pala e nuses përgatiste dhuratat për shtëpinë e djalit. Ditën e dasmës, pala e djalit mbante për drekë palën e vajzës. Mund të kishte ose të mos kishte fejesë. Dasma bëhej të premtën. Ata e merrnin nusen nga shtëpia e prindërve të saj për ta çuar në shtëpinë e dhëndërrit. Ata shkonin në Këshill dhe bënин kontratën e martesës ligjore. (Në dasmën time kishte një kurorë, të cilën e vumë para monumentit në kopshtin e vogël që ndodhej para Bibliotekës.) Pas ceremonisë, çdo njeri shkonte në shtëpinë e djalit. Atje ata priteshin nga vjehrra. Ata hynin brenda dhe fillonin ta ushqenin nusen me bukë dhe mjaltë. Në të njëjtën mënyrë, ata lyenin dyert e shtëpisë së dhëndërrit me mjaltë pas drekës. Çdo njeri thërriste "mashallah" (të lumtë!). Pastaj dhëndërrri dhe nusja rrinin ulur pranë njëri-tjetrit, vinte hoxha dhe fillonte martesa shpirtërore (nikaja). Ajo bëhej gjithmonë të premtën. (Në dasmën time unë kisha veshur një fustan të bardhë.) Luheshin valle zinxhir, si edhe ruçenica (valle popullore e gjallë bullgare), tango, valle barku orientale. Vallet e barkut moderne, të luajtura në dasmat turke, i ngajnjë shumë valles në vijë të drejtë bullgare.

Dok. 119**Ndër-martesat***"Çifutët nëpër tokat bullgare." Përpilues E. Baruh, C., 2000*

Bullgaria mban një rekord absolut për sa i përket numrit të ndërmartesave me bashkësi çifute në krahasim me të gjitha shtetet e tjera në botë. (80-90% e çifutëve bullgarë janë nga martesa të përziera ndërsa në SH.B.A. ata janë 52%).

Pyetje:

1. Përshkruani një ritual martese në një grup etnik sipas zgjedhjes suaj.
2. Shkruani një urim të shkurtër dasme.
3. Jepni shembuj për ndikime ndërkulturore në ritualin e martesës.
4. Analizoni rolin e ndër-martesave në shoqërinë bullgare. Vini në dukje dy tipare pozitive dhe dy negative.

Dok. 120**Detyrë për qytetarin e ardhshëm****"Hape zarfin kur të bëhesh pionier!"****V. Turnovo, 1978****Dok. 121****Pagëzim në Kishën Armene****Pyetje:**

- 1.Cilat çaste të jetës njerëzore lidhni ju me ceremonitë e paraqitura?
- 2.Gjeni mesazhin e përbashkët i cili i bashkon ato.
- 3.Hartoni një mesazh kremitimi të fëmijëve për secilën prej ceremonive.

Burgas, 1999**Dok. 122****Festa më të vogla familjare**

A kërkohen kaq shumë kohë dhe mjete që ne t'i bëjmë ditët më të rëndësishme në familje një kujtim që zgjat, të shkëlqyeshëm? Një burrë do të jetë mirënjoës në qoftë se ne kujtojmë ditëlindjen e tij, në qoftë se gatuajmë ushqimin e tij të preferuar atë ditë, në qoftë se bëjmë të pamundurën që të jemi të gjithë në shtëpi, në qoftë se ujdisim një imbrëmje të gëzueshme. Vëmendja që babai dhe fëmijët i kushtojnë nënës në ditëlindjen e saj, më 8 Mars, Ditën e Grave, në përvjetorin e martesës etj., kanë kaq rëndësi për të.

Në shumë familje, si burri ashtu edhe gruaja janë kaq të preokupuar me punët e përditshme, sa që nuk kanë kohë për hollësira të tillë në jetën e përditshme të familjes. Për këtë arsy, është gjithnjë e më e rëndësishme që familje të tillë të rregullojnë festa të vogla familjare për të kompensuar mungesën e prindërve gjatë ditës.

Ne kemi festa të mëdha e të shkëlqyera - 9 Shtatorin, 1 Majin, 8 Marsin, Revolucionin e madh socialist të tetorit. Ato janë bërë tashmë pjesë e jetës së popullit tonë. Me sa gjëzim e tërë familja përgatitet për manifestimet e 9 Shtatorit ose të 1 Majit, për drekat ose darkat miqësore ato ditë. Por këtu e kemi fjalën për festat e vogla familjare të cilat e pasurojnë jetën familjare.

Revista "Gruaja sot," 1960

Dok. 123

Festimi i 8 Marsit - Ditës Ndërkontaktore të Grave

Administrata e zyrës rajonale të komunikacionit ju përgëzon në Ditën Ndërkontaktore të Grave dhe ju uron shëndet, lumburi dhe sukses në punën tuaj dhe në jetën tuaj.

Qyteti Zlatarica, rajoni i V. Turnovos

Dok. 124

Festa e mamit

Pyetje:

1. Bëni dallimin e festimeve e riteve tradicionale dhe atyre socialiste.
2. Përse Partia Komuniste Bullgare imponoi festa të reja familjare?
3. Çfarë vlerash të reja u krijuan në familje dhe në jetën shoqërore gjatë socializmit?
Bëni një krahasim me situatën në Maqedoni dhe Shqipëri.

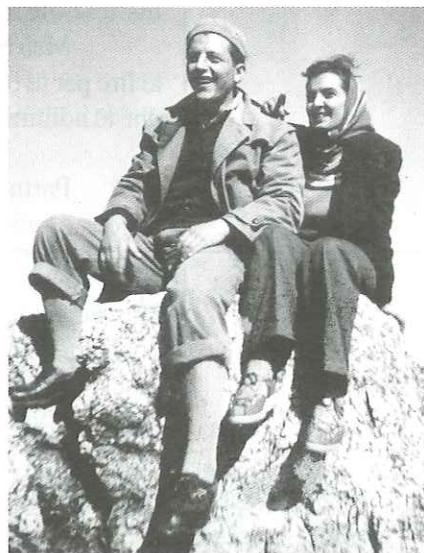
Fshati Strahilovo, rajoni V. Turnovos, 1966

Dok. 125

Ekskursion

Ekskursion në majën Stoletov në malin Stara Planina

Gabrovo, 1956

Dok. 126**Tradita në familjen armene**

Nikolakova, V., "Diptiku i armenëve." Jarava, 2000, Nr. 3.

Në familjen e Ema Kasparjanit, gatimi tradicional armen është përsëri i gjallë. Recetat e vjetra të ruajtura nga gjyshet dhe miqtë ndiqen me përpikmëri. Ata kremtojnë si festat armene, ashtu edhe ato bullgare, kështu që ka gjithmonë një rast për të përgatitur biskota të bardha, frumenti dhe turli.

Dok. 127**Kremtim bashkëkohor i Babindenit**

Qyteti Zlatarica, rajoni V.
Turnovos, 1986

Dok. 128**Kremtim bashkëkohor i ditës së Shën Gjergjit**

Revista "Folklori Bullgar,"
1994, N5

Struktura e festës është e ndryshme nga ajo e së kaluarës dhe ajo e ka humbur shpirtin e saj festiv. Më 5 maj theren kafshët e flijimit, njerëzit mblidhen në vende të ndryshme në fshat dhe prifti i bekon vendet dhe njerëzit, duke u uruar atyre shëndet dhe mbarësi. Ditën e shtatë bëhet predikim, në kishë me ujë të bekuar, kremtohen ata që kanë ditën e emrit, si edhe ata që japid një ofrim betimor... Gjatë ditëve pasuese shpesh hahet mish qengji kur të gjithë pjesëtarët e familjes mblidhen bashkë për këtë rast.

Pyetje:

1. Çfarë traditash dhe ndryshimesh gjeni ju në festat dhe ritet e familjes bullgare?
2. Cilat festa tradicionale vazhdojnë të kremtojnë bullgarët?
3. Cili është roli i familjes në ruajtjen e moralit dhe të traditës?

MAQEDONIA**Dok. 129****Ligj që rregullon familjen dhe marrëdhëniet midis partnerëve në martesë****Neni 6**

Martesa është një bashkim ndërmjet një burri dhe një gruaje, konfirmuar nga ligji, në të cilin realizohen interesat e partnerëve të martesës, të familjes dhe të shoqërisë.

Marrëdhëniet midis burrit dhe gruas bazohen në vullnetin e tyre të lirë për të formuar martesën mbi bazën e barazisë, të mirëkuptimit dhe të ndihmës reciproke.

Neni 33

Partnerët e martesës, secili sipas aftësisë së vet, kujdesen për nevojat e familjes.

Dok. 130**Barazia**

Kushtetuta u garanton grave të njëjtat të drejta ligjore si burrave. Shoqëria maqedone, si në bashkësitet muslimane, ashtu edhe në ato të krishtera, është patriarkale, dhe avancimi i grave në role jotradicionale është i kufizuar. Gratë janë të nën-përfaqësuara ashpër në nivelet më të larta të sektorit privat, megjithëse disa gra profesioniste janë të shquara.

Pyetje:

1. Si irregullohen marrëdhëniet martesore midis partnerëve sipas ligjit të familjes?
2. Krahasojeni atë me pikëpamjen ndërkombëtare rrith barazisë midis burrit dhe gruas.

Dok. 131
Martesat dhe divorcet

Statistikë vjetore, Raporte, 1954, 1970, 1981, 1995. Zyra Statistike

Viti	Martesat	Divorcet
1953	0,9	0,06
1961	0,8	0,04
1971	0,9	0,06
1981	0,8	0,05
1991	0,8	0,02
1994	0,75	0,03

Pyetje:

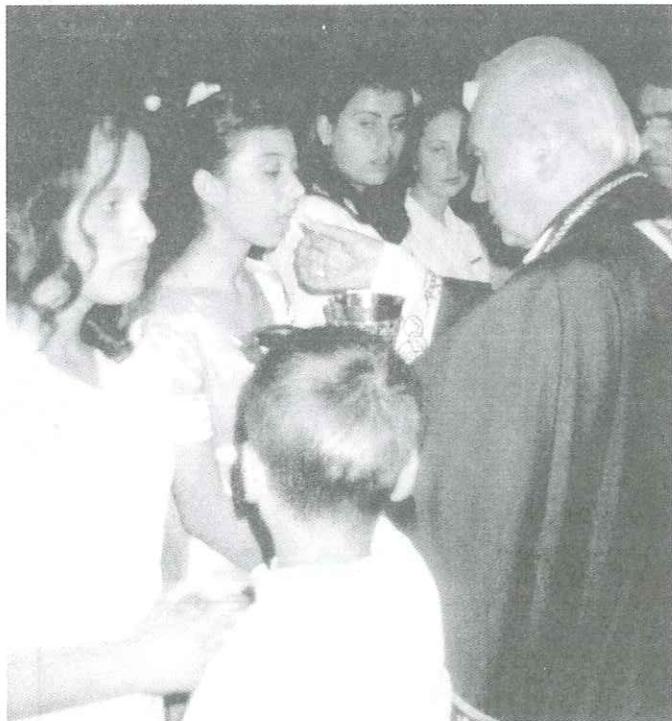
1. Gjeni marrëdhënien midis martesave dhe divorceve nga viti 1953 deri 1991.
2. Cila është prirja bazë?
3. Nxirri përfundime në lidhje me stabilitetin e martesave në Maqedoni.
4. Krasojeni këtë informacion me informacionin nga Shqipëria dhe Bullgaria.

Dok. 132
Kremitim në familjen time

Nade Moleroviç, mësuese, Shkup, 2001

“Në familjen time jemi katër vetë dhe ne nuk i kremitojmë festat fetare gjatë kohërave të komunizmit për arsyen e vetme se babai im punonte si punonjës civil për Ushtrinë Kombëtare Jugosllave. Mua vetëm më kujtohet se nëna ime i lyente vezët me të kuqe për Pashkë për të na bërë të lumtur, por fshehtas në mënyrë që fqinjët mos ta zbulonin. Kjo është arsyja përsë unë u pagëzova pa dijenin e babait tim kur isha 13 vjeç. Kjo ndodhi në shtëpinë e gjyshes sime në Kicevo, gjatë pushimeve të verës më 1970. Megjithatë, gjyshërit e mi në Kicevo kishin festën e tyre familjare të Shën Nikollës kur ne shkuam t'u bënim vizitë. Ne, fëmijët, e përjetuam atë si një aventurë të veçantë. Më 1980, unë u martova por nuk bëra ceremoni në kishë për të njëjtat arsy. Në shtëpinë time të re, familja e burrit tim kishte festën e vet në shtëpi, dhe ne u ndiem veçanërisht solemn në Vigjiljen e Krishtlindjes dhe ditën e Krishtlindjes.”

Dok. 133
Pagëzimi i Majas 12-vjeçare

Arxiv privat

Dok. 134
Synet më 1956

Dok. 135
Martesë civile më 1971

Arkiv privat

Dok. 136
Martesë në kishë më 1998

Arkiv privat

Dok. 137
Dasëm turke më 1999

Arkiv privat

Pyetje:

1. Cili ishte pozicioni i shtetit në lidhje me ritet e familjes?
2. Cili ishte qëndrimi ndaj festave familjare fetare në shumicën e familjeve gjatë socializmit?
3. Cilat prej këtyre riteve të martesës do të zgjidhnit ju? Pse?

Dok. 138

Gratë rome maqedone: Pushtet, politikë dhe krijimtari në ritual

Carol Silverman, gazetare amerikane

Familjet mblidhen rregullisht bashkë për të kremtuar rituale të ndryshme, si ciklet e jetës - të tilla si synetet, martesat dhe funeralet, - ashtu edhe ato kalendarike, të tilla si Bajrami dhe Edelresi - dita e Shën Gjergjit. Në një kuptim, pjesëtarët e familjes luajnë simbolikisht rolet dhe detyrimet e tyre ndaj njëri-tjetrit në ritualin. Rituali nuk është një mbretëri boshe argëtimi - ai e lidh komunitetin dhe formon sensin e të genit një person rom. Përveç kësaj, familjet dhe individët e konsolidojnë veten nëpërmjet interpretimeve rituale dhe është këtu që gratë arrijnë një shkallë të lartë pushteti dhe njohje publike.

Dok. 139

Martesë rome më 1975 dhe 1992

Arkiv privat

Dok. 140

Martesa illegale me të mitura

*"Prosvetena zhena," 1953
Revistë për shtëpinë dhe familjen*

Martesat ilegale me të mitura janë më të shpeshta midis minoriteteve etnike shqiptare dhe turke. Në këto bashkësi, miratimi për martesë kërkohet nga mosha 13 vjeç. Kërkesa për martesë të hershme të të miturave është kryesisht për shkak të faktit sësa më të reja të jenë ato, aq më i lartë është çmimi. Duke filluar t'i martojnë ato që nga një moshë shumë e re, prindërit kanë mundësi t'i shesin ato disa herë. Ky është thjesht biznes. Në qoftë se ata e lënë vajzën të pamartuar derisa të jetë në moshë më e madhe, kur ajo është më e vetëdijshme për situatën në botën e jashtme, ajo ka më pak të ngjarë që të jetë viktima e manipulimeve të prindërve të saj. Gjyqi i ndjek penalisht këto martesa në të cilat gratë tregtohen për një çmim të rënë dakord. Gjatë këtij viti, 20 njerëz janë gjobitur për tregimin e grave në rajonin e Tetovës. Njëra prej këtyre grave u shit për 240.000 dinarë. Nga autoritetet unë zbulova se çmimi mesatar për një grua është rrëth 100.000 dinarë. Martesa e hershme është e dëmshme dhe ajo duhet parandaluar duke i edukuar fëmijët tanë dhe duke u mësuar atyre se vetëm njerëzit që janë fizikisht dhe mendërisht të zhvilluar mund të kenë pinjollë të shëndetshëm dhe një jetë martesore harmonike.

Dok. 141

Intervistë me Sandra Sebatovskën

*Sandra Sebatovska, Shkup,
nëntor 2000.*

Unë jam një maqedone muslimane dhe jam në vitin e katërt të shkollës së mesme "Cvetan Dimov" në Shkup. Unë jam një nxënëse e shkëlqyer dhe dëshiroj ta vazhdoj shkollimin tím sa më tej të jetë e mundur. Shpesh e imagjinoj veten si një gazetare të famshme që udhëton nëpër botë duke ndjekur dhe intervistuar njerëz të famshëm. Kjo ëndërr e imja shkatërrrohet nga realiteti tradicional, nga i cili nuk mund të shpëtoj, pavarësisht nga dëshira ime. Prindërit e mi, të cilët nuk janë të shkolluar dhe janë tradicionalistë të përkushtuar, më thonë madje tani se, në qoftë se ka një "rast të mirë" që të martoheim, ata do të ngulin këmbë për pëlqimin tim, natyrisht po të mos synoj t'i vë në pozitë të vështirë. Unë do të dëshiroja të isha UNË, t'i përgjigjesha nevojave të mia vetjake dhe të bëja çfarëdo që dëshiroj, por fatkeqsisht, madje edhe sot në shekullin e 21-të, disa përsëri mendojnë se ata e kanë fjalën përfundimtare në emër të traditës."

Dok. 142

Dasëm maqedone muslimane

Arkiv privat |

Pyetje:

1. Si ndryshuan dhe vazhdojnë ritet familjare në grupe të ndryshme etnike?
2. Cilat karakteristika të veçanta zbulohen në ritet familjare të komuniteteve etnike të caktuara?
3. Cilat janë ngashmëritë që ju shihni në ritet familjare të komuniteteve etnike të caktuara?

Dok. 143**1 Maji - Dita Ndërkombëtare e Punës***Pesë vjet RPM, Qeveria e RM,*

1 Maji, festimi ndërkombëtar i punëtorëve në tërë botën, kremtohet në mënyrën më të hijshme në RPM, siç bëhet në tërë vendin. Atë ditë, punëtorët e vendit tonë dhe të gjithë intelektualët punonjës manifestojnë sukseset e arritura në ndërtimin e një shoqërie sociale socialiste në vendin tonë. Uniteti dhe solidariteti midis punëtorëve në lëvizjen mbarkombëtare është i dukshëm atë ditë.

Dok. 144**Festimi i 1 Majit në fshat dhe në qytet më 1956**

Arkiv privat

Pyetje:

1. Në çfarë mënyre 1 Maji u bë pjesë e jetës familjare?
2. Nxirri një përfundim për ndikimin e propagandës sociale në lidhje me kremin e festimeve familjare.

Dok. 145

Vizita nënave të luftëtareve të rëna

"Gruaja e arsimuar," 1963

Nënët e luftëtareve që kanë humbur jetën e tyre nuk u harruan më 8 Mars. Një grup pionierësh të udhëhequr nga anëtarë të Konferencës së Aktivitetit Social të Grave të Qytetit i bënë vizitë nënës së një heroine, Vera Ciriviri-Trena, duke shprehur urimet e tyre më të mira për ditën. U organizuan një numër vizitash të tillë. Ne i kujtojmë të gjitha ato dhe i dërgojmë urimet tona më të mira çdo nëne atë ditë.

Dok. 146

Kremitimi i 8 Marsit - Ditës së Nënës

"Gruaja e arsimuar," Mars 1961

Pjesë e programit të organizuar në Teatrin e Dramës më 8 Mars. Ky koncert u organizua nga Konferenca e Aktivitetit Social të Grave të Republikës dhe të Qytetit dhe Shoqata Maqedone e Artistëve të Muzikës.

Dok. 147

Festimi i 8 Marsit

Kujtime nga Kristina Ristova

Më përpëra (gjatë viteve 80), kishte një traditë të mirë të kremitimit të festës së "8 Marsit."

Drejtuesi, ose kryetari i organizatës së sindikatës, na uronte atë ditë, duke na dhënë një lule ose një dhuratë të vogël. Nganjëherë, ata na nxirrin për një drekë të veçantë ose në një udhëtim jashtë shtetit, për shembull në Selanik, Sofie, Budapest, por me shpenzimet tona.

Sot është ndryshe. Ata zakonisht na çojnë në restorante të vogla, me muzikë drejpërdrejt, njerëz duke kënduar dhe vallëzuar deri në agim. Ne vetëm shlodhemi dhe harrojmë problemet tona të përditishme, dhe ditën tjetër, çdo gjë është si më parë.

Pyetje:

1. Çfarë veprimtarish karakterizonin 8 Marsin?
2. Bëni dallimin midis propagandës së shtetit dhe realitetit në festimin e Ditës së Nënës.
3. Krahasoni festimet e 8 Marsit gjatë komunizmit dhe pas tranzicionit.

Dok. 148

Ndryshime në veprimtaritë e kohës së lirë - Një familje patriarchale

Olivera Bulić, "Ndryshime në jetën familjare," Beograd, 1968

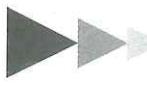
Një prej karakteristikave kryesore në familjet patriarkale në lidhje me kohën e lirë është mungesa e barazisë midis burrit dhe gruas. Ndërsa burri del shpesh vetëm ose me miqtë e tij në kohën e tij të lirë si një formë argëtimi, gruas nuk i lejohet të bëjë të njëjtën gjë; për këtë arsy, ajo qëndron kryesisht në shtëpi ose u bën vizitë të afërmve ose miqve pa burrin e saj, sepse është detyra e saj sipas normave tradicionale. Burri dhe gruaja rrallë marrin pjesë në argëtim me shpenzime ose shkojnë me pushime, veçanërisht gruaja, meqenëse, në përgjithësi, ajo nuk ka të ardhura të vetat.

Dok. 149

Familje moderne

Arkiv privat

Dok. 150

Në shtëpi

"Martesa dhe familja". Naum Matilov, Shkup, 2002

Jeta në një familje moderne ka krejtësisht karakteristika të ndryshme. Burri dhe gruaja e kalojnë kohën e tyre të lirë bashkë ose me miq të përbashkët. Argëtimi me shpenzime është shumë i zakonshëm dhe ata i kalojnë pushimet bashkë.

Dok. 151

Në shtëpi 2

Pyetje:

1. Si e përdorin gratë patriarkale dhe ato moderne kohën e tyre të lirë?
2. Krahasoni mënyrën me të cilën burrat dhe gratë e përdorin kohën të lirë.

Arxiv privat

Dok. 152

Pjesëmarrja nga pjesëtarët e familjes në punët e shtëpisë

"Efekti i emancipimit të grave për riprodhimin biologjik në RSM", 1988

Pjesa më e madhe e punëve të shtëpisë kryhet përsëri nga gruaja, me fjalë të tjera, ajo konfirmon pozitën e nënshtuar, të pabarabartë të gruas në familje.

Është përsëri shumë e zakonshme që gratë të mbajnë barrën më të madhe të shtëpisë dhe të punëve të shtëpisë, gjë që ilustron faktin se familjet, në pjesën më të madhe, kanë ruajtur karakterin e tyre patriarchal.

Shembuj tipikë të kësaj përfshijnë aftësinë për të gatuar, për të mbajtur shtëpinë të pastër dhe për t'u kujdesur për fëmijët e vegjël në familje.

Dok. 153

Ndarja e punëve të shtëpisë

Arxiv privat

Dok. 154
Pozita e burrave në familje

Dr. Blaga Petreska. "Midis tradicionales dhe modernes."

Stili mbizotëruesh i jetës i familjes patriarchale pasqyrohej në pozitën e gruas. Shumë elemente konfirmonin pozitën e respektuar e të privilegjuar të burrit në familje, dhe për gruan dhe fëmijët, burri mbante autoritetin më të lartë dhe të padiskutueshëm. Autoriteti i babait ishte i tillë sa që atij i bindeshin padiskutim. Vetë prania e babait shkaktonte frikë te fëmijët dhe shprehej nga shumë elemente formale të nevojshme për të mbajtur dinjitetin e tij. Moslejimi i pirjes duhan ose "moskushtimi vëmendje gruas së tij, mosbërja e gjesteve intime në praninë e babait," ishin rregulla të cilat i mbanin parasysh edhe fëmijët e rritur.

Dok. 155
Pozita e grave shqiptare në familje

"Martesa dhe familja." Naum Matilov, Shkup, 2002

Në krahasi me gratë maqedone, gratë shqiptare janë ende më të ngarkuara me punët e shtëpisë, veçanërisht me rritjen e fëmijëve. Në fakt, shumica e grave shqiptare thonë se bëbaj nuk ka asnjë përgjegjësi për rritjen e fëmijëve të tyre.

Pyetje:

1. Cila është pozita e grave në familje dhe shoqëri?
2. Krahasoni pozitën e burrit dhe të gruas në jetën familjare.

PYETJE TË PËRGJITHSHME:

1. Krahasoni situatën e minoritetave në të tre vendet.
2. Krahasoni lidhjet martesore familjare në kohërat komuniste me ritet familjare në martesë sot.
3. Gjeni ndryshimet dhe ngjashmëritë në festat shtetërore komuniste në të tre vendet.
4. Zbuloni sesi jeta familjare riprodhonte sistemin politik.
5. Përpinquni të bëni dallimin e propagandës nga realiteti.

GRATË

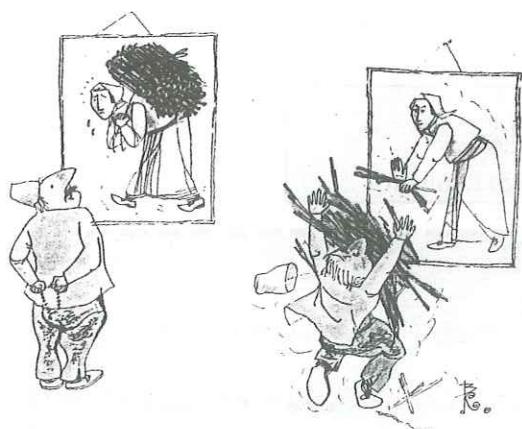
POZITA E GRAVE DHE RRJEDHOJAT E PROCESIT TË EMANCIPIMIT

Pjetje kyç:

Si ndikoi emancipimi i grave në jetën e familjes?

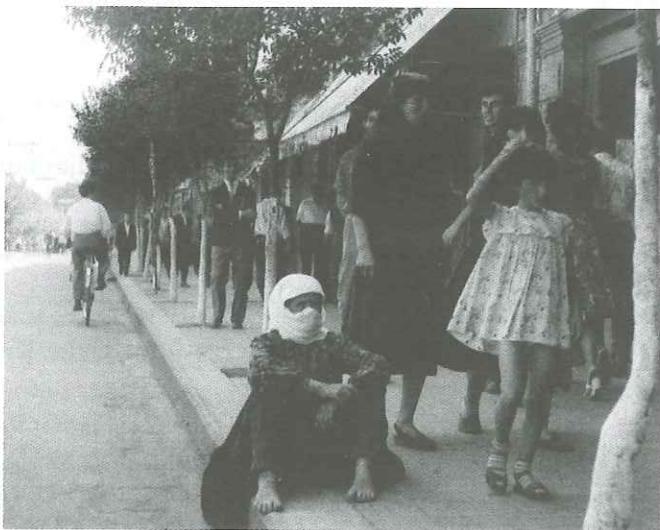
SHQIPËRIA

Dok. 156
Art apo realitet

Revista "Hosteni," 1967

Dok. 157
Gruaja në vitin 1960

Dok. 158
Grua e ngarkuar

Dok. 159
Kafshë e ngarkuar

Pjetje:

1. Cili është pozicioni i burrit/ i gruas?

Dok. 160
Politika e Partisë

Enver Hoxha: "6 shkurt
1967", Tirana

"E tërë Partia dhe vendi duhet të ngrihen, të djegin me zjarr dhe t'ia presin kokën cilitdo që shkel me këmbë ligjin e shenjtë të Partisë që mbron të drejtat e grave dhe të vajzave."

Dok. 161

Kurse të ndryshme për gratë

Dok. 162

Grua e mbingarkuar

“Grua, a ke dëgjuar se çfarë shkruan gazeta për emancipimin e grave?”

Revista "Hosteni", 1967

Doc. 163

Karikaturë: Kjo është gruaja që kërkoj unë.

“Unë po kërkoj një grua të përsosur.”

Revista "Hosteni", 1967

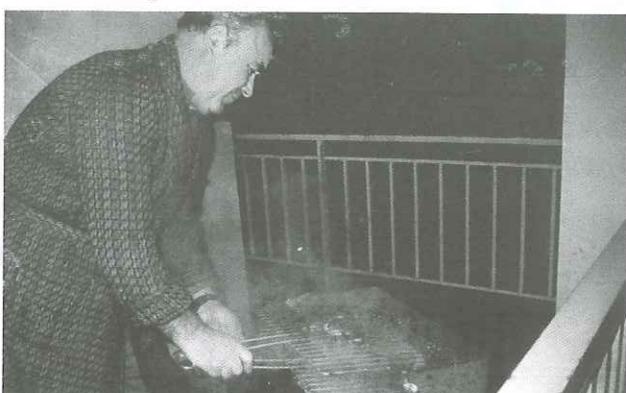
Dok. 164**Emancipimi**

Enver Hoxha. Albumi "Poemë për gruan," 1972

"Emancipimi i gruas në vendin tonë, i udhëhequr nga Partia, është marshimi krah për krah i burrit dhe gruas në harmoni të ndjenjave, të objektivave dhe të idealeve më të mira dhe më të larta të njerëzimit..."

Dok. 165**Burri duke punuar**

Revista "Shqiptarja e re," 1972

Dok. 166**Burri duke punuar**

Arkiv privat, 1991

Pyetje:

1. Cila ishte politika shtetërore në lidhje me emancipimin e grave?

Dok. 167**Pyetësor: Çfarë bëni ju të dielave ose ditëve të festave**

	21-30 vjeç	21-40 vjeç	41-50 vjeç
Punë shtëpiae	88%	91%	91%
Vizitë miqve ose të afërmve	29%	35%	29%
Sport jashtë shtëpisë	46%	58%	63%
Pjesëmarrje në veprimitari	1%	1%	1%
Pjesëmarrje në veprimitari të ndryshme artistike	5%	16%	2%
Lexim dhe studim	17%		17%
Shikim emisionesh TV	58 %	63 %	66 %

Revista "Shqiptarja e re," 1989

Dok. 168**Piknik****Dok. 169****Kohë e lirë**